

[Dahlgaard.]

nok må anses for tvivlsomt, om man i 1975 vil nå op på et nybyggeri på 40.000 boliger, således som det er forudsat i boligforliget.

På tilsvarende måde går forslaget om statstilskud til visse miljøinvesteringer ud på, at der i de nærmeste 3 år kan ydes statstilskud på i alt 500 mill. kr. til bestående virksomheder, der stilles over for krav om investeringer til særlig krævende foranstaltninger som følge af stramningen i miljølovgivningen og dens administration. Der foreslås et tilskud på 30 pct. til sådanne miljøinvesteringer i 1975, og at tilskudsprocenten gradvis nedsættes og bortfalder i de følgende år. Derved håber vi på dels at fremskynde løsningen af vigtige miljøopgaver i virksomhederne, dels at forøge beskæftigelsen ved miljøinvesteringer netop i den kritiske periode for beskæftigelsen.

Endelig stiller vi forslag om ret vidtgående ændringer af loven om realkreditinstitutter. Formålet med forslaget er at skabe forudsætning for en bedre samordning mellem pengepolitik og kapitalmarked. Ikke mindst efter liberaliseringen af obligationshandelen over for andre lande er det vigtigt, at Danmark kan føre en fast pengepolitik.

Dernæst tager forslaget sigte på at stabilisere rytmen såvel i boligbyggeriet som i renteutviklingen på obligationsmarkedet. De seneste års stærke svingninger i boligbyggeriet og i renteniveauet er en tydelig demonstration af behovet for reformer. Med de nævnte formål for øje går forslaget ud på, at realkreditinstitutionerne på forhånd og ved salg af egne obligationer skal tilvejebringe de midler, der senere udlånes til realkreditinstitutternes kunder.

Endvidere går forslaget ud på, at der for nyt boligbyggeri skal gælde obligatorisk forhåndsbelåning i det omfang, byggeriets endelige finansiering agtes foretaget ved lån i realkreditinstitutterne.

Idet jeg i øvrigt henviser til bemærkningerne til de enkelte forslag, skal jeg afslutningsvis sige følgende:

Økonomisk politik er jo ikke blot økonomi, det er også politik. Uden politisk samordning vil det ikke være muligt at gennemføre en økonomisk samordning hverken på frivilligt eller ufrivilligt grundlag. Vi har faktisk i det radikale venstre den forventning, at der vil kunne skaffes flertal her i

folketinget for adskillige af de forslag, jeg her har redegjort for, men de finanspolitiske forudsætninger og forudsætningerne med hensyn til omkostningsudviklingen kan efter vor opfattelse kun tilvejebringes, hvis der kan skabes et mere afdramatiseret og samarbejdsvenligt klima her i folketinget. Vi opfordrer derfor regeringen til at tage initiativ til forhandlinger med partierne for at få afklaret de politiske muligheder for det fortsatte arbejde med den økonomiske politik.

Og hermed overlader jeg forslagene til folketingets velvillige behandling.

Formanden:

Eksemplarer af de nu fremsatte forslag vil blive omdelt.

Den næste sag på dagsordenen var:

Forespørgsel til statsministeren af Ebba Strange, Poul Dam, Kristine Helberg, Morten Lange og Grete Westergaard:

„Hvilke initiativer forbereder regeringen på baggrund af kvindekommisionens nu afsluttede arbejde?“

(Forespørgsel nr. V. Anmeldt 25/10 74. Fremme af foresp. vedt. 30/10 74).

Ordføreren for forespørgerne (Ebba Strange) (SF):

Når SF har ønsket at rejse denne debat i folketinget i dag, er det, fordi vi nu har fået slutbetænkningen fra den af den daværende statsminister i 1965 nedsatte kommission vedrørende kvindernes stilling i samfundet. Betænkningen viser, at der endnu findes adskillige områder her i vort samfund, hvor kvinder ikke er ligestillet med mænd trods mange års ihærdigt lovgivningsarbejde og mange års arbejde fra aktive kvindeorganisationer.

Vi mener, det er i befolkningens interesse i dag at få svar fra statsministeren på de opfordringer, der ligger i betænkningen, om, hvilke initiativer regeringen har tænkt sig at iværksætte på denne baggrund.

Endvidere har debatten i dag aktualitet af to grunde. Den første er samfundets almindelige situation, og her vil jeg gerne pege på to punkter.

Det første er den katastrofale arbejdsløs-

[Ebba Strange.]

hed, vi er ude i, og vi ved, at de kvindelige ufaglærte arbejdere rammes særlig hårdt. Vi ved, der er områder i Jylland, hvor arbejdsløshedsprocenten blandt kvindelige tekstilarbejdere er helt oppe på omkring 80. Vi ved, at når der fra kommunernes side gøres noget for at skaffe beskæftigelse, bliver det specielt inden for anlægs- og bygningsområdet, og det kommer ikke kvinderne til gode. Jeg vil gerne spørge regeringen, om den har nogen tanker om, hvad man skal gøre ved den kvindelige arbejdsløsheds-situation. Er man f. eks. indstillet på, at kvinder i højere grad får adgang til kurser på specialarbejderskolerne? Er man indstillet på i højere grad at nedbryde forskellene mellem de traditionelle mands- og kvinde-fag?

Så er der et meget vigtigt spørgsmål, og det er spørgsmålet om, hvorvidt statsministeren anser det for lige så nedbrydende for en kvindes selvtilid og selvagtelse at blive kastet ud i arbejdsløsheden som for en mands? Eller er statsministeren af den opfattelse — det bliver der givet udtryk for fra mange sider i denne tid — at hvor det drejer sig om en familie, er det ikke nogen katastrofe, at kvinden bliver sendt hjem, for hun kan altid passe hjemmet og børnene. Mener statsministeren i virkeligheden, at det ville være en fordel, om flere gifte kvinder igen ville forlade arbejdsmarkedet og hellige sig arbejdet i hjemmet? Den politik, vi har set regeringen føre på daginstitutionsområdet, kunne tyde på noget i den retning.

Det andet punkt i den aktuelle situation er kvindernes uddannelsesmuligheder. Vi har specielt i alderen fra 30 år og opefter en mængde kvinder, der kun har en 7-årig grunduddannelse som baggrund. Det er en gruppe, der vil blive helt specielt hårdt ramt, hvis regeringsforslaget om en fordobling af deltagerbetalingen i fritidsundervisningen bliver vedtaget. Sidste gang man forhøjede denne deltagerbetaling, var det typisk husmødre, der faldt fra kurserne. Er man fra regeringens side indstillet på at gøre noget ved dette problem? Er man indstillet på i denne tid, hvor der tales så meget om livslang uddannelse, at gøre noget for at lette kvindernes adgang til uddannelses-systemet i det hele taget? Og er man indstillet på eventuelt at gøre fortsættelsesud-

dannelser og prøveforberedende undervisning gratis for mennesker, der kun har 7 års skolebaggrund? Vil regeringen være med til at intensivere uddannelses tilbuddene i dagtimerne, der specielt henvender sig til husmødre og arbejdsløse kvinder? Det var nogle af de aktuelle punkter herhjemme fra, som jeg gerne vil have svar på.

Den anden grund til debattens aktualitet er, at 1975 af FN er blevet udpeget som internationalt kvindeår. Jeg ved, at statsministeren har fået henvendelse bl.a. fra Danske Kvinders Nationalråd, og jeg vil gerne spørge statsministeren i dag, hvad han agter at foretage sig i den anledning. Vi er meget spændt på svaret.

Vil regeringen nedsætte en gruppe, der skal arbejde med forberedelserne i anledning af det internationale kvindeår? Hvor store pengebeløb har man tænkt at afsætte til kvindearbejdet dels på internationalt, dels på nationalt plan? Trods alt er Danmark et af de lande, der har bedst råd, og et af de lande, der er kommet længst med hensyn til spørgsmålet om kvindernes ligestilling, og derfor mener vi, at Danmark har en helt speciel forpligtelse i anledning af det internationale kvindeår.

Kvindekommissionens betænkning slutter med en opfordring til regeringen om at fremsætte lovforslag om nedsættelse af et ligestillingsråd, der skal have til opgave at arbejde videre med at fremme ligestillingen mellem kvinder og mænd inden for alle de områder i samfundet, hvor der endnu ikke er ligestilling, dels ved at følge udviklingen på områderne, dels ved selv at tage initiativ og dels ved at modtage og behandle henvendelser.

Fra SF's side er vi interesseret i et sådant ligestillingsråd, vi er interesseret i, hvordan et sådant kunne tænkes sammensat, vi vil gerne drøfte et ligestillingsråds sammensætning og opgaver, og derfor er vi interesseret i, om statsministeren i dag vil give udtryk for, hvorvidt regeringen har til hensigt at fremsætte et lovforslag, sådan at en beslutning om, hvordan rådet skal sammensættes, og hvilke arbejdsområder det skal have, kan drøftes videre i forbindelse med dette.

Der er endnu mange problemer, der trænger sig på, og vi afventer derfor statsministerens redegørelse.

Statsministeren (*Poul Hartling*):

Må jeg indledningsvis sige, at jeg har indstillet mig på at besvare det spørgsmål, som er stillet, og det må være korrekt i folketinget, at man svarer på en forespørgsel efter den formulering, den har. Men det forekommer mig, at ordføreren for forespørgerne efter det oplæg, der blev givet her, ikke kan tro ret meget på sin egen forespørgsel eller selv har fundet, at det ikke var korrekt at stille den, siden hun gør et forsøg på at føre debatten over til at være en arbejdsløshedsdebat. Jeg kan ikke se, at det har noget med denne debat eller denne sag at gøre. Vi har mange anledninger til at føre disse debatter her i salen, og det er jeg helt beredt til, men jeg vil afvise at ændre den debat, der er lagt op til her, til det, som ordføreren prøvede at gøre den til, og jeg vil bestemt afvise den tilsnigelse, som lå i et par af spørgsmålene. Det kan ikke være passende at spørge på denne måde: „eller mener statsministeren i virkeligheden ikke“, og så forsøge at tillægge mig en mening, som jeg ikke har. Det er et stykke agitation, som må afvises.

Derefter skal jeg svare på det, der er blevet spurgt om, og som har med kvindekommisionens betænkning at gøre.

Daværende statsminister Jens Otto Krag nedsatte i februar 1965 kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet. Baggrunden for nedsættelsen af denne meget store kommission var de ændringer, som den tekniske og økonomiske udvikling i samfundets struktur havde medført, og som har givet en tydelig forskydning i den traditionelle opfattelse af kvinders og mænds stilling i familie og samfund. Man fandt derfor, at der var behov for en gennemgribende analyse af kvindernes stilling i det danske samfund.

I kommissoriet hed det bl. a.:

„På trods af, at de to køn retligt har opnået ligestilling på næsten alle områder, svarer kvindernes virkelige stilling i samfundslivet ikke fuldt ud til denne ligestilling.

I erhvervslivet er kvinderne uddannelsesmæssigt gennemgående væsentlig ringere stillet end mændene, og deres arbejde er bl. a. derfor dårligere betalt. Kvinderne spiller en meget tilbagetrukket rolle og beklæder kun en ringe del af de offentlige hverv. Det er vigtigt for samfundet, at alle

dets medlemmer får mulighed for fuldt ud at udnytte deres evner og anlæg.“

Det forekommer mig, at kommissionen har gjort et stort og fortræffeligt arbejde, og der er grund til at lykønske den til, hvad den har nået. I de næsten 10 år, den har været i virksomhed, har den foretaget en række undersøgelser og afgivet 11 betænkninger og rapporter, bl. a. om forsørgerbegrebet, om kvinders uddannelsesproblemer, om familiens og børnenes tilpasning og om kvinders stilling på arbejdsmarkedet samt en generel betænkning om begrebet ligestilling, en beretning vedrørende de sociale forhold og så kommissionens slutrapport, der blev afgivet den 5. september i år, og som resumerer de vigtigste synspunkter og forslag fra kvindekommisionens betænkninger.

Kvindekommisionens slutbetænkning rummer i et appendiks en oversigt over de af kommissionen stillede forslag og de bemærkninger, der er modtaget hertil.

Kommissionen har i virkeligheden allerede ført til væsentlige resultater. Der er stillet i alt 84 forslag, hvoraf de 70 har medført reaktioner i den af kommissionens ønskede retning og har således bidraget til at mindske forskelsbehandlingen.

Af de stillede forslag er 21 rettet til undervisningsministeriet, 18 til indenrigsministeriet, 12 til socialministeriet og socialstyrelsen, og resten er fordelt nogenlunde ligeligt imellem en række andre ministerier. Størsteparten af de forslag, som sigter på ændring af bestående love og/eller administrativ praksis, er gennemført eller under overvejelse. Et eksempel kan nævnes: revision af aldersgrænser for påbegyndelse af visse uddannelser.

Hovedparten af de til indenrigsministeriet rettede forslag angår sundhedsforholdene, bl. a. det forebyggende arbejde for at opspore cancer. Begrænset kapacitet og stram økonomi gør, at dette arbejde kun skrider langsomt frem, men kommissionens forslag er inkorporeret i sundhedssektorens langtidspanlægning.

De til socialministeriet stillede forslag angår hovedsagelig etablering af børneinstitutioner og forbedring af de bestående institutioner.

Hovedparten af de forslag, der ikke har affødt nogen reaktion fra myndighederne, angår forhold, som er statsmagten uved-

[Statsministeren.]

kommende, eller forhold, som ikke kan fremmes ved lovgivning, eksempelvis styrkelse af pigers interesse i erhvervsmæssig uddannelse, ændring af opgavefordelingen i hjemmet mellem ægtefæller, styrkelse af kvinders interesse og motivation for organisationsarbejde.

Det nye i slutrapporten er forslaget om, at der ved lov oprettes et råd for ligestilling mellem mænd og kvinder. Forslaget er stillet af 28 medlemmer af kommissionens i alt 54 medlemmer. Dette råd skulle efter forslaget bestå af en formand og 12 medlemmer. Af rådets medlemmer skulle 2 udpeges efter indstilling fra LO, 2 fra Arbejdsgiverforening og 2 fra Danske Kvinders Nationalraad. De øvrige medlemmer foreslås valgt blandt personer, som i særlig grad har deltaget i den offentlige debat om samfunds- og ligestillingsspørgsmål. Efter forslaget skulle både kvinder og mænd være repræsenteret i rådet, og det skulle have til opgave at fremme ligestillingen mellem kvinder og mænd inden for familielivet, i undervisning og uddannelse, på arbejdsmarkedet og i samfundslivet. Rådet skulle følge udviklingen i samfundet, undersøge forhold, der modvirker ligestilling, og foreslå foranstaltninger til ændring af sådanne forhold. I særlig grad skulle rådet følge udviklingen på arbejdsmarkedet og tage initiativ til forskning og oplysningsvirksomhed vedrørende ligestilling. Rådet skulle i øvrigt være rådgivnings- og samarbejdsorgan for myndigheder, organisationer og publikum i ligestillingsspørgsmål. Endelig skulle rådet efter forelæggelse eller på eget initiativ behandle konkrete sager vedrørende enkeltpersoner eller grupper, der udsættes for forskelsbehandling på grund af forhold, der modvirker ligestillingen mellem kvinder og mænd.

Et flertal af de nævnte 28 medlemmer foreslår samtidig, at arbejdsmarkedets parter og regeringen straks stiller hver en medarbejder til rådighed med henblik på halvdagsbeskæftigelse med ligestillingsproblemer, indtil det permanente ligestillingsråd træder i funktion. Det af regeringen udpegede medlem af dette 3 mands udvalg skal fungere som formand.

Derudover rummer slutrapporten ikke mindre end 4 mindretalsindstillinger. En indstilling foreslår et ligestillingsråd uden

det midlertidige 3 mands udvalg, en anden går ind for oprettelse af 3 mands udvalget alene, en tredje foreslår oprettelse af en særlig ombudsmandsstilling til at varetage ligestillingsproblemer, og en fjerde går imod oprettelsen af et permanent ligestillingsorgan, bl. a. ud fra en vurdering af omkostninger kontra udbytte, og fordi dette mindretal mener, at et sådant ligestillingsråd vil være hæmmet af de samme vanskeligheder som kvindekommissionen selv har mødt, med hensyn til at fastlægge begrebet ligestilling.

I et spørgsmål rettet til mig den 8. oktober 1974 spurgte fru Meta Ditzel, hvad jeg agtede at gøre for at følge det arbejde op, der var udført af kvindekommissionen. Da et ligestillingsråd som det, der er foreslået, må oprettes ved lov, og da rådets virksomhed vil få vidtrækkende konsekvenser på mange af samfundslivets områder, herunder på områder, hvor der ikke er lovgivet eller på områder, hvor der ikke kan lovgives, ønsker regeringen, som jeg nævnte i svaret til fru Meta Ditzel, at få et bredt grundlag for vurdering af, på hvilke måder kommissionens arbejde kan følges op. Dette er så meget mere nødvendigt, som kommissionens forslag ikke er udmundet i noget lovforslag, og det i rapporten foreslåede kommissorium for ligestillingsrådets arbejde rummer en del tvivlsspørgsmål, herunder spørgsmålet om afgrænsning over for andre myndigheders kompetence.

Statsministeriet har derfor sendt slutrapporten, da vi havde modtaget den, til udtalelse i ministerierne. Førend denne høring er afsluttet, sådan at det er muligt at få et samlet overblik over de ganske vidtrækkende problemer, der her er tale om, ser regeringen sig ikke i stand til at tage stilling til, hvilke praktiske konsekvenser rapporten vil få, ud over det, som allerede er gennemført. Bestræbelser for at sikre ligestilling mellem kønnene er jo ikke noget nyt her i landet. Allerede i 1921 gennemførte vi f. eks. ved lov lige adgang for kvinder og mænd til tjenestemandstillinger.

I tilslutning til det allerede sagte skal jeg nævne, at Danske Kvinders Nationalraad, i forståelse og samarbejde med kvindeorganisationerne i Norge, Sverige og Finland, har rettet henvendelse til regeringen i anledning af FN's internationale kvindeår i 1975

[Statsministeren.]

og understreget vigtigheden af, at de nordiske lande markerer dette år. Danske Kvinders Nationalraad har også taget kontakt med regeringen om påtænkte foranstaltninger i anledning af kvindeåret. Statsministeriet har bedt om de berørte styrelser kommentarer til de fremsatte forslag og har fra adskillige af ministerierne modtaget positive reaktioner. Med henblik på forberedelsen af de aktiviteter, der skal markere kvindeåret her i landet, har regeringen besluttet efter nærmere forhandling med Danske Kvinders Nationalraad at nedsætte en komité, hvori regeringen vil være repræsenteret ved justitsministeren og undervisningsministeren.

Lad mig endelig nævne, at kommissionens slutrapport, foranlediget af den store opmærksomhed, der har fulgt kommissionens arbejde både i udlandet og herhjemme, er blevet oversat til engelsk, sådan at det er muligt også for større interesserede kredse uden for landet at blive bekendt med kommissionens arbejde. Jeg mener, at vi også på denne måde fra dansk side har givet et bidrag til det internationale kvindeår.

Ordføreren for forespørgerne (*Ebba Strange*) (SF):

Jeg takker for statsministerens redegørelse. Jeg skal lige knytte nogle kommentarer til statsministerens første bemærkninger.

Jeg er klar over, at dette ikke skal være nogen arbejdsløshedsdebat, men jeg er på den anden side også klar over, at kvindernes uddannelsessituation og kvindernes beskæftigelsessituation er meget nært knyttet til hinanden, og derfor synes jeg især, det er uddannelsesområdet, der er vigtigt. Vi ved fra de delbetænkninger, der er kommet, at kun 34 pct. af kvinderne i dette land får en erhvervsmæssig uddannelse. Vi ved, at arbejdsløsheden specielt rammer de kvinder, der ikke har nogen erhvervsmæssig uddannelse. Vi ved også, at det i særlig grad er kvinder med en erhvervsmæssig uddannelse, der går ud og arbejder, altså at de ufaglærte i højere grad gør det af nød end af lyst.

Det var derfor, jeg syntes, det var rimeligt at trække disse ting frem, fordi jeg er bange for, at en nedgangskonjunktur som den, vi er inde i, ligesom kan sætte det

arbejde, der er gjort de sidste mange år inden for dette område, vældig meget tilbage. Derfor er det helt specielt uddannelses-situationen, der interesserer mig, og jeg vil meget gerne have lidt mere at vide om, hvad man fra regeringens side agter at gøre ved kvindernes uddannelsessituation.

Der er sket et par ting her i den sidste tid, som har fået mig til at synes, at det ser meget alvorligt ud. Sidst har vi nu hørt, at der skal ske en nedskæring af adgangen til seminarierne, lærerseminarierne og børnehavepædagogseminarierne, og vi ved, at det typisk er uddannelsesinstitutioner, som kvinder søger hen til. Hvad vil man så tilbyde disse kvinder i stedet for?

Jeg er ikke i tvivl om, at statsministeren også mener, vi skal have ligestilling mellem kønnene, men det er jo bl. a. betinget af, at det er lige så rimeligt, at en pige får en uddannelse, som at en dreng får det.

Jeg ved også godt, at meget af det, der er tilbage på hele dette ligestillingsområde, er noget, der har med vaner og indstillinger at gøre, noget, der ligesom ikke kan klares ad lovgivningens vej. Jeg ved, at meget er klaret ad lovgivningens vej. Men jeg ved også, at indstillinger og vaner og holdninger til hele det spørgsmål, som vi behandler i dag, i meget høj grad lader sig påvirke af den offentlige debat, der foregår, af de initiativer, der tages, dels af regering, dels af folketing, af det, der skrives i aviserne, af de udtalelser, der kommer. Indstillingen til kvinders ligestilling med mænd er ikke så fasttømret i den danske befolkning, at den ikke meget let lader sig rokke.

Det var derfor, jeg ligesom efterlyste — det var sådan set ikke min mening at være særlig provokatorisk — hvor alvorligt statsministeren ser på hele spørgsmålet om kvindernes mulighed for uddannelse og mulighed for beskæftigelse.

Jeg vil gerne uddybe det lidt med nogle forslag fra min egen side. Jeg nævnte, at vaner, indstillinger og holdninger er let påvirkelige. Vi havde for en uge siden i denne sal en debat om indoktrinering, bl. a. i skolerne, og det er et af de steder, hvor jeg sådan mener at man også fra regeringens side kan foretage sig noget, f.eks. gennem de forslag til undervisningsvejledninger, jeg ved man er i gang med at udsende til folkeskolen i øjeblikket. Igennem undervis-

[Ebba Strange.]

ningsmateriale, igennem indholdet af skolebøger, er vores børn — lige så længe vi har kendt til undervisningsmateriale og skolebøger — blevet indoktrineret, for nu at bruge det ord, i ganske bestemte rollemønstre, der er knyttet til kønnene.

Hvis vi vil være med til at ændre befolkningens indstilling og vaner og holdning til disse ting, så er det bl.a. i forholdet til børnene, vi ligesom kan prøve at vise nogle alternative muligheder. Hvis man gennemgår skolebøgerne og ser, hvordan kvinder behandles, og hvordan mænd behandles, vil man se, at der er en helt afgørende forskel. Sådan nogle ting er det muligt for et undervisningsministerium i forbindelse med udsendelse af undervisningsvejledninger at røre ved, også i forbindelse med læreruddannelsen, hvor jeg i øvrigt godt ved at der er sket noget.

Med hensyn til uddannelsen i det hele taget fornemmer jeg også, at det, der sker, er en bredere adgang til de højeste uddannelser, en bredere indgang til universitetsuddannelserne, men derimod en stramning til mellemuddannelserne. Jeg tænker specielt på socialrådgiveruddannelsen, hvor man nu skal have studentereksamen eller HF for at komme ind, på pædagoguddannelserne, hvor man også efterhånden stiller strengere formelle krav. Jeg tror, det netop for den store gruppe af kvinder, der i sin tid er gået ud af 7. klasse, og som ikke senere har fået lejlighed til at uddanne sig, fordi de har giftet sig og fået børn, ville være meget vigtigt, hvis man ville lave en smidigere indgangsordning til mange af de mellemuddannelser, der findes.

Det kan godt virke alt for overvældende at komme i gang med en uddannelse, hvis man først skal have opfyldt en masse formelle krav, og det er jo muligt, at man ad andre veje er nået til de samme forudsætninger som dem, de unge mennesker har nået ad de helt formelle veje, der nu ligger meget mere lige for børnene og de unge i dag, end de gjorde dengang, disse kvinder skulle uddannes.

I betænkningen er diskuteret spørgsmålet om kvindernes adgang til deltidsarbejde, og det er jo noget, som også andre organer har diskuteret med jævne mellemrum. Vi ved, at kvinder, især gifte kvinder med

børn, er interesseret i deltidsarbejde. Der bliver fra kommissionens side konkluderet, at det ikke er i kommissionens interesse at slås videre for deltidsarbejde for kvinder, men at kommissionen er interesseret i at arbejde videre med spørgsmålet om deltidsarbejde for både mænd og kvinder.

Når statsministeren ikke vil have det til at være en arbejdsløshedsdebat i dag, vil jeg da bøje mig for det. På den anden side synes jeg nok, det er vigtigt af hensyn til kvindernes beskæftigelsessituation også at få en debat om, hvorvidt man i dette land kunne tænke sig at arbejde videre med problemet om deltidsarbejde for mænd. For jeg skal da ikke lægge skjul på, at en af grundene til, at vi har rejst debatten, er, at vi mener, at en ligestilling på arbejdsmarkedet, en økonomisk ligestilling mellem manden og kvinden, også i de tilfælde, hvor det drejer sig om ægtepar, en økonomisk uafhængighed fra kvindens side i forhold til manden, er en forudsætning for, at hun også kan føle sig ligeberettiget på alle andre områder i dette samfund.

Kommissionen siger selv et sted, at netop i et samfund, hvor økonomi og penge spiller så stor en rolle, er så højt vurderet, er kvindens økonomiske uafhængighed en betingelse for en virkelig ligestilling. Vi ved, at der er problemer forbundet med både at være forældre og at være erhvervsarbejder. Vi ved, at arbejdet i hjemmet med børnene, med de huslige sysler, tager tid og skal tage tid, og vi ved også fra kommissionens egne undersøgelser, i hvor høj grad dette arbejde har været overladt til kvinderne og stadig er det i meget høj grad.

Derfor er det, vi gerne vil have en udtalelse bl.a. fra regeringen om, hvorvidt man er indstillet på at gøre arbejdsforholdene på arbejdsmarkedet mere lige for mænd og kvinder, sådan at deltidsarbejde også bliver en mulighed for mænd, sådan at man eventuelt vil tage alvorligt fat på at nedsætte arbejdstiden for alle, i stedet for at køre videre med, at arbejde er noget, der er forbeholdt nogle. Vi mener, at en arbejdsret og en arbejdspligt for alle arbejdsføre mennesker i dette samfund bør slås fast. Vi mener, at grundlovens § 75 fastslår en arbejdsret for alle, og selv om der står „han“ i grundloven, mener vi ikke, at den kan fortolkes sådan, at det kun er

[Ebba Strange.]

mændene, der har arbejdsretten. Derfor vil vi foreslå, at man arbejder videre med at finde ud af, om det lader sig gøre at skaffe eller øge mænds adgang til deltidsarbejde, arbejder videre med nedsat arbejdstid for alle voksne mennesker i dette land, øget adgang til at arbejde på flexetid, sådan at det at gå på arbejde bliver noget, vi alle sammen gør, sådan at vi både deler arbejdet og fritiden i dette land.

Jeg vil godt lige sige en ting om det med de traditionelle kvindeerhverv. Betænkningerne viser jo også meget tydeligt, at kvinderne på en eller anden måde er låst fast i nogle traditionelle erhvervsgrøne, der meget typisk er overtaget fra den oprindelige hjemmeproduktion, der var kvindernes område, inden industrialiseringen for alvor satte ind. Denne situation har gjort, at man har kunnet holde kvinderne meget lavt lønnede, fordi man i meget høj grad har beskæftiget dem inden for nogle helt bestemte erhvervsgrøne, nemlig tekstilindustri, fødevarerindustri o.lign.

Det er vanskeligt at ændre på denne situation. Jeg ved det. Men jeg ved også, at hvis man har viljen til det, så kunne man måske gøre sin indflydelse gældende. Jeg mener, at denne forskelsbehandling mellem kvinde- og mandsarbejde må ophæves, og jeg mener, at først når vi får den ophævet, vil vi kunne få gennemført noget, der i højere grad end det, vi har i øjeblikket, er ligeløn. Det er bl.a. på nogle af de områder, hvor jeg godt ved, at der ikke rigtig direkte fra statsmagtens side kan lovgives, hvor meget handler om overenskomster ude på arbejdsmarkedet, jeg mener et ligestillingsråd kunne gøre sin indflydelse gældende, kunne tage nogle initiativer, kunne modtage nogle henvendelser, kunne arbejde videre i den retning, som vi ønsker at der skal arbejdes videre.

Jeg vil gerne have et lidt klarere svar af statsministeren med hensyn til ligestillingsrådet. Jeg er klar over, at det kan diskuteres meget, hvordan det skal sammensættes,

og jeg kan forstå, at man arbejder videre med problemet. Men jeg vil egentlig godt have at vide, hvad der ligger i denne bemærkning om, at man arbejder videre med problemet. Man har altså oversendt betænkningen til ministerierne, man afventer ministeriernes udtalelser om betænkningen, men har man opgivet tanken om ligestillingsrådet, eller kan vi risikere, at den dukker op igen? Det er det ret magtpåliggende for mig at få at vide.

Endelig sagde jeg noget i min begrundelse om regeringens daginstitutionspolitik, og dér mente statsministeren altså også, at jeg var inde på et område, der havde med beskæftigelsessituationen at gøre, og som han derfor ikke ville debattere.

Det har ikke kun noget med beskæftigelsessituationen at gøre. Det ligger helt klart som et af de forslag, kommissionen har stillet, at der bør være daginstitutionspladser til alle børn i førskolealderen. Det ligger helt klart, at kommissionen foreslår, at daginstitutionspladser bør være gratis. Det, vi har set fra regeringens side, er, at man går den stik modsatte vej, og derfor er det, at jeg får den tanke, om man fra regeringens side ikke er interesseret i at følge disse intentioner op.

Vi ved, at børnepasning er et meget, meget stort problem for kvinder, der skal ud i erhvervslivet, som gerne vil deltage i det offentlige liv, som gerne vil deltage i produktionslivet. Det er ikke kun et spørgsmål om arbejdsløshed, det er et spørgsmål om kvindernes stilling i det hele taget. Vi ved, at gode daginstitutioner betrygger en kvindes tilværelse, gør hende roligere, når hun går på arbejde.

Fra andre sider i denne sal er der blevet ført en meget voldsom og meget direkte hetz mod specielt børnehavepædagogerne, specielt fra fremskridtspartiets side, og jeg er også interesseret i, at fremskridtspartiets ordfører i dag kommer ind på hele dette spørgsmål. Jeg synes, at den debat, der har været ført fra fremskridtspartiets side, har hængt en bestemt hel befolkningsgruppe

[Ebba Strange.]

ud, dels den befolkningsgruppe, der hovedsagelig består af kvinder, og som arbejder i daginstitutionerne, dels den befolkningsgruppe, som også er kvinder, som sender deres børn i daginstitutionerne. Men det er jo muligt, fremskridtspartiet slet ikke vil deltage i debatten, og så får vi jo ikke noget svar på det.

Jeg takker også for bemærkningerne om det internationale kvindeår og vil også gerne her have lidt mere at vide. Det er jo snart 1975. Har man overvejet, hvor store beløb man vil afsætte til formålet? Har man overvejet at sende en delegation fra Danmark til den internationale kvindekongres, og hvilke initiativer vil man yde bidrag til?

Jeg håber, statsministeren vil komme igen på et senere tidspunkt og give et lidt klarere svar på nogle af spørgsmålene.

Ritt Bjerregaard (S):

Folketinget behandler i dag en forespørgsel fra SF om de initiativer, regeringen forbereder på baggrund af kvindekommisionens afsluttende betænkning.

Socialdemokratiet finder det væsentligt, at folkettinget får lejlighed til at diskutere kvindens ligestilling på et helt konkret plan, om end tidspunktet måske ikke er det mest velvalgte. Kvindekommisionen blev nedsat i 1965 af daværende statsminister Jens Otto Krag, og den fik et meget bredt kommissorium, som jeg ikke skal trætte med at gentage. Arbejdet blev derfor omfattende og resulterede i en lang række delbetænkninger, der meget klart beskriver kvindernes funktion i det danske samfund.

Jeg vil i det store og hele fastholde betænkningens disposition, idet jeg skal knytte nogle bemærkninger til de enkelte afsnit og dernæst afslutningsvis præcisere de helt konkrete initiativer, som socialdemokratiet mener man kan og bør igangsætte omgående. Der har i de utallige år, denne kønsrolledebat har løbet, været talt meget. Socialdemokratiet mener, at det nu bør omsættes i konkrete politiske handlinger, og vi gør det ud fra den betragtning, at kun ved en absolut ligestilling mellem mænd og kvinder vil det være muligt at tage hensyn til de forskelle, der findes mellem mennesker, og kun herigennem vil

demokratiets inderste væsen kunne realiseres.

Den første ting, jeg vil tage op, er uddannelsesforholdene. Socialdemokratiet er enig med kvindekommisionen, når denne konkluderer, at kvinders uddannelse er afgørende for opnåelse af ligestilling mellem kønnene. Vi ved, at der i det danske uddannelsessystem ikke er formelle hindringer for kvinders uddannelse, men også, at der i realiteten er stor forskel på, hvor mange kvinder og mænd der får en uddannelse, og hvilken uddannelse de får. Det kan der gives mange forklaringer på, men jeg skal nøjes med dels at fremhæve de generelle forventninger, samfundet har, dels dem, kønnene har til hinanden. Dette understreges meget kraftigt i betænkningen, side 31, og jeg citerer:

„Det ville være ønskeligt, om undervisningen kunne påvirke børnenes holdning over for kønsrollerne, således at de forstår og accepterer ændringerne i hjem og samfund, fremfor at bevare en traditionspræget indstilling til, hvad der er mands- og hvad der er kvindearbejde. Dette sidste sigter både mod arbejdsopgaverne i hjemmet og opgaverne på arbejdspladserne.“

Socialdemokratiet skal i forlængelse heraf opfordre til, at undervisningen om kønsrollespørgsmål indføres i undervisningsinstitutionerne, ikke mindst i folkeskolen. Særlig vigtigt er det at begynde på seminarierne og Danmarks lærerhøjskole. I denne forbindelse ønsker socialdemokratiet også at pege på undervisningsministerens muligheder for gennem landscentralen at få udarbejdet det nødvendige undervisningsmateriale i det omfang, et sådant materiale ikke allerede forefindes eller er under udarbejdelse.

Endvidere må der allerede nu sættes ind i folkeskolens ældste klasser, hvor erhvervsvalget første gang træffes. Det er meget vigtigt, at både skole og forældre gør en ekstra indsats for, at pigerne kan få en erhvervsmæssig uddannelse, der svarer til deres evner.

Ved disse forslag vil den kommende generation af kvinder forhåbentlig få forbedret deres stilling, men det hjælper ikke de kvinder, der i dag er voksne, og som ingen uddannelse fik. Her ligger i virkeligheden

[Ritt Bjerregaard.]

det største problem, som kun fritidsloven tager sigte på at afhjælpe, og her er regeringen nu ved at gøre det dyrere for kvinderne at deltage, selv om undersøgelser over de sidste forhøjelser af deltagerbetaling viste, at det netop var kvinder uden uddannelse, der gled ud af dette uddannelsstilbud og altså heller ikke fik denne nye uddannelseschance.

Socialdemokratiet har bl.a. derfor igen vendt sig imod dette forslag, ligesom fru Ebba Strange gjorde det i sin begrundelse for forespørgslen. Vi mener, det offentliges indsats skal forstærkes, ikke indskrænkes på dette område, og vi ser meget gerne initiativer.

Det andet område, jeg vil omtale, er kvinders stilling i erhvervslivet. Lad mig begynde med at fastslå den banale sandhed, at kvinder er langt mindre erhvervsaktive end mænd. Mænd har en erhvervsfrekvens på ca. 90 pct., mens gifte kvinders er ca. 60 pct. og ugiftes ca. 69 pct. Yderligere opdeling af arbejdsstyrken viser, at kvinder langt hyppigere har deltidsarbejde, og at flere kvinder ønsker denne mulighed.

Socialdemokratiet tror, at deltidsarbejde og fleksibel arbejdstid ville kunne hjælpe mange familier med de problemer, de i dag står med, bl.a. med hensyn til børnepasning, husholdning, indkøb. Vi skal derfor opfordre statsministeren til, at der inden for den offentlige sektor gennemføres mere fleksible ansættelsesformer, herunder deltid og flextid. Yderligere skal vi pege på et svensk lovforslag, der som formål har at hjælpe til en mere ligelig fordeling af kvinder og mænd på de enkelte virksomheder. Forslaget indeholder bestemmelser om, at der til virksomheder inden for bestemte brancher, hvor der er en skæv fordeling af antallet af kvindelige og mandlige ansatte, skal kunne gives en nærmere bestemt økonomisk støtte til uddannelse af medarbejdere af den kønsgruppe, der er ringe eller slet ikke repræsenteret. Støttens størrelse er tænkt fastsat efter aftale mellem arbejdsmarkedets parter og arbejdsmarkedsstyrelsen. Ad denne vej kunne der muligvis opnås en reel ligeløn.

Det tredje punkt, jeg vil omtale, er kvinders stilling i familielivet. Selv om dette afsnit kunne give anledning til mange

betragtninger over familiens muligheder i det moderne samfund, skal jeg indskrænke mig til et par enkelte konkrete ting, nemlig barselorlov til mænd og sygedagpenge under børns sygdom. I dag kan kun en kvinde få barselorlov. Fra januar 1974 er der i Sverige indført en forældreforsikring. Denne forsikring udbetales, når det drejer sig om forældre med udearbejde, med samme beløb som sygedagpenge og udbetales til den af forældrene, som hovedsagelig passer barnet. Forældrene kan selv bestemme, hvem af dem der skal blive hjemme hos barnet og modtage forældrepengene. Forældrepengene udbetales i 6 måneder i alt i forbindelse med en barnefødsel. De kan tages i op til 2 måneder før fødslen, og det er en forudsætning for at få beløbet udbetalt, at en af forældrene afstår fra erhvervsarbejde. Forældrene kan dele den del af orloven, der gives efter fødslen, sådan at forstå, at de f.eks. i en del af tiden begge går på halv tid og halve forældrepenge og på den måde afløser hinanden. Ud over denne gennemførelse af en forældrepengeordning er der givet mulighed for, at forældre, der er nødt til at blive hjemme for at passe et sygt barn, kan få udbetalt sygedagpenge. Den samme mulighed er åben for en far, der er nødt til at tage sig af større børn i forbindelse med en barnefødsel i familien. Denne form for sygedagpenge kan en familie få i op til 10 dage inden for 1 år.

Forældrepenge og den form for sygedagpenge, der udbetales til forældre, der tager sig af et barn i sygdomstilfælde, gives i begge situationer ud fra princippet om, at forældrene deler ansvaret og omsorgen for børnene. Socialdemokratiet mener, at tilsvarende ordninger kunne gennemføres i Danmark, og hører gerne statsministerens mening herom.

Det fjerde forhold, jeg vil omtale, er kvinders sundhed. Det er en kendsgerning, der er bekræftet af adskillige undersøgelser, at kvinder langt hyppigere er fraværende fra deres arbejde og også, at de har flere lægebesøg end mændene. Det er ligeledes understreget adskillige gange, at kvindernes fravær fra arbejdspladsen hænger sammen med børnepasning. Men betænkningen har side 75 en interessant konklusion:

„Udvalget fastslår, at det kan se ud, som

[Ritt Bjerregaard.]

om der er væsentlige forskelle på de to køns betingelser og reaktioner livet igennem, og de større frekvenser, der registreres for kvinders sygelighed og sygehusindlæggelse, rejser derfor spørgsmålet, om man her står over for et egentligt sundhedsproblem eller over for et reaktionsmønster, der reelt er mere hensigtsmæssigt, set i relation til livets opretholdelse.“

Lad mig fremhæve den sidste del, der peger på, at kvinders reaktionsmønster over for sygdomme reelt er mere hensigtsmæssigt end mændenes. Samfundets opgave består altså ikke i at bebryde kvinderne, at de tiere udebliver fra deres arbejde og tiere besøger lægen, men i at opfordre mændene til at handle på samme måde.

Lad mig benytte lejligheden til at slå et slag for en sag, som er rejst i betænkningen, og som jeg tidligere har været inde på, en sag, som specielt vedrører kvindernes sundhedstilstand, nemlig undersøgelser til forebyggelse af cancer. Sidst er spørgsmålet blevet rejst i finansudvalget under gennemgangen af finansloven, og her fik udvalget kendskab til Amsrådsforeningens stillingtagen. Da indenrigsministeren ikke er til stede, skal jeg rette spørgsmålet til statsministeren: hvor langt er regeringen nu med denne sag?

Det femte punkt og sidste punkt, jeg vil nævne, er det punkt, der er kaldt ligestilling. Kommissionen konkluderer i dette afsnit, at:

„kvinders vilkår i det danske samfund er ringere end mænds på så mange områder, at det er påkrævet at forbedre disse vilkår.“

Måske ikke en særlig opsigtsvækkende konklusion, men dog værd at understrege, når vi almindeligvis mener, at Danmark er nået langt med hensyn til ligestilling mellem kønnene.

Socialdemokratiet mener, at der nu bør fremsættes lovforslag om oprettelse af et råd for ligestilling mellem mænd og kvinder, et ligestillingsråd. Vi kan følge kommissionens flertalsindstilling vedrørende kommissoriet for et sådant råd, således som det er gengivet side 96 i betænkningen. Vi erkender de vanskeligheder, der kan være ved nedsættelse af et ligestillingsråd. Det er vanskeligt at fastlægge, hvad man vil

forstå ved ligestilling, og det er vanskeligt på forhånd at vide, hvor stor gennemslagskraft et sådant råd vil have. Alligevel mener socialdemokratiet, at det må forsøges; ord og velvilje gør det ikke mere, der må handling til. Et ligestillingsråd må oprettes nu.

Sammenfattende skal jeg opfordre regeringen til: for det første at fremsætte lovforslag om nedsættelse af dette ligestillingsråd. For det andet at lade kvinder og mænd selv fordele barselorloven ud fra en forældreforsikring efter svensk mønster. For det tredje at åbne mulighed for, at forældre, der bliver hjemme for at passe et sygt barn, kan få sygedagpenge. For det fjerde at forbedre uddannelsesmulighederne for de voksne kvinder, der i dag kun har 7 års folkeskole eller derunder. For det femte at indføre undervisning om kønsrollespørgsmålet i undervisningsinstitutionerne, ikke mindst folkeskolen, begyndende med seminarierne og Danmarks lærerhøjskole. For det sjette at forbedre erhvervsorienteringen i skolerne, således at pigerne tilskyndes til en erhvervsuddannelse, herunder overveje supplerende kurser for allerede ansatte erhvervsvejledere specielt om kønsrolleproblematikken. For det syvende at arbejde for, at kvinder og mænd kan få smidigere ansættelsesforhold i den offentlige sektor med mulighed for deltid og flextid. Og som det ottende og sidste at tage initiativ til en folkeundersøgelse af kvinder til forebyggelse af cancer.

Kirsten Jacobsen (FP):

Hvis vi i dag havde skrevet 1915 og ikke 1974, så skulle jeg med glæde have deltaget i denne debat om kvindekommisionens betænkning. Men i dag med den store arbejdsløshed, der hersker, med det store underskud, vi har på betalingsbalancen, og med vores underskud på statsregnskabet til næste år så finder jeg det helt uansvarligt, at folketinget bruger sin tid på afledningsmanøvrer som indoktrinering og kvinde-sagsdebat, som ikke fører til noget som helst andet end en masse ord. De retlige uligheder, der måtte være, skal fjernes ved konkrete lovforslag og ikke ved studiekredsarbejde i folketinget eller i EF's Ministerråd. Derfor havde jeg egentlig tænkt mig at fremkomme med følgende forslag til motiveret dagsorden:

[Kirsten Jacobsen.]

„Idet folketinget med tilfredshed konstaterer forskellen mellem de to køn, går tinget over til næste punkt på dagsordenen.“

Men da det er blevet mig meddelt fra formanden, at dette forslag til motiveret dagsorden ville blive afvist med den begrundelse, at det var for pjattet, så vil jeg nøjes med at lade opfordringen stå alene. Jeg vil dog til begrundelse anføre, at en så pjattet forespørgsel kan ikke forlange et seriøst dagsordensforslag.

Jeg agter derfor ikke at deltage mere i debatten, men vil som hovedparten af tingets medlemmer give mig til at beskæftige mig med noget fornuftigt.

Mette Madsen (V):

Den store kvindekommision blev nedsat i 1965 i 50-året for kvindens valget med det kommissorium at undersøge kvindens stilling i samfundet. I de små 10 år, kommissionen har siddet, er der afgivet delbetænkninger fra alle underudvalg om kvindens stilling inden for de forskellige samfundsområder. Alle disse betænkninger blev modtaget med stor interesse, ja, en af dem, den om uddannelsesforholdene, blev en bestseller, der blev revet bort.

Undervejs er der også efter henstilling fra kvindekommisionen gennemført ændringer lovgivningsmæssigt og på mange andre områder, og jeg vil gerne lige i parentes bemærke, at der har også været steder, hvor diskrimineringen var rettet mod mændene. Men indførelsen af ligeløn i 1972 må vel betragtes som kronen på kvindekommisionens arbejde.

Som et af de medlemmer, der først kom med i den tolvte time, da arbejdet på det nærmeste var afsluttet, vil jeg gerne her udtrykke min beundring og respekt for det store arbejde, som er gennemført, og som de 11 gule betænkninger nu vidner om. Betænkningerne har, efterhånden som de fremkom, været ivrigt debatteret, og der vil stadig blive henvist til dem, så længe de er aktuelle. Men derudover har de en værdi, der forekommer mig at være af meget stor betydning. Disse betænkninger, der om jeg så må sige har affotograferet kvindens stilling i det danske samfund i tiåret 1965-75,

vil om 10, 20, ja, 100 år være et historisk kildemateriale af uvurderlig værdi.

Nu er arbejdet tilendebragt, slutrapporten er afleveret, og hvad så? Ja, det er jo det, vi skal debattere i dag. I denne forbindelse kan jeg ikke tilbageholde det spørgsmål til forespørgerne, om det ikke havde været mere praktisk at vente med denne debat til engang efter jul. Statsministeren sagde jo i sit svar til fru Meta Ditzel her i tinget den 16. oktober, at slutrapporten — som det er praksis med betænkninger, der indebærer lovgivning — af statsministeren er sendt til udtalelse i de andre ministerier og de berørte organisationer, og statsministeren lovede at tage sagen op, så snart der var kommet svar tilbage. Disse hørings svar savner jeg i debatten i dag.

Som det fremgår af betænkningen, har jeg ikke kunnet anbefale tanken om opretelse af et permanent ligestillingsorgan med tilknyttet sekretariat, hovedsagelig med samme begrundelse, som kommer til orde i Gerhard Nielsens mindretalsudtalelse. Det forekommer mig også, at tanken om et ligestillingsråd er en smule støvet. Vil det ikke netop kunne tydes derhen, at kvindekommisionen ikke har nået det, man forventede af den, og er det ikke et mistillidsvotum til alle de mennesker, der hver dag arbejder på at udrydde forskelsbehandlingen mellem mennesker og samfundsgrupper? Jeg tænker bl.a. på alle vore aktivt arbejdende kvindeforeninger, på tillidsmændene på arbejdspladserne, på de folkevalgte råd og navnlig på folketinget — ikke blot på de kvindelige medlemmer, men så sandelig også på de mandlige. Jeg er fuldkommen sikker på, at enhver af dem sammen med os er indstillet på og arbejder for at afskaffe enhver forskelsbehandling. Derfor kan man faktisk kalde folketinget for et ligestillingsråd.

Men folketinget har naturligvis interesse i at blive holdt til ilden, at blive gjort opmærksom på ligestillingsproblemerne, hvor de dukker op. Jeg har derfor gjort mig tanker om, hvordan dette mest praktisk vil kunne gøres. Jeg har vendt og drejet de forskellige forslag i betænkningen. Fru Grethe Philips forslag er udmærket, men det dækker kun arbejdsmarkedsområdet, og ligestillingsproblemer har jo mange andre facetter. Jeg tænker også på, at det tredje medlem i Grethe Philips-rådet vil få en van-

[Mette Madsen.]

skelig stilling, idet denne person faktisk ville blive en slags forligsmand mellem de to parter. Fru Grethe Philips råd kunne muligvis udvides, men lige så snart vi begynder på det, så er vi jo på vej mod det store ligestillingsråd.

Rigmor Pinstrups forslag om en ombudsmandslignende stilling har forbindelse til Gerhard Nielsens mindretalsudtalelse, men jeg er lidt betænkelig ved at oprette den ene ombudsmandsinstitution efter den anden. Jeg er bange for, at det vil devaluere en ombudsmands kompetence.

Jeg er nået frem til en løsning, som jeg vil fremlægge her. Der er i betænkningen nævnt, at der bag det store ligestillingsråd skulle være et repræsentantskab, der hvert år skulle afholde en konference om aktuelle ligestillingsproblemer. Denne tanke er forladt, men jeg finder, en årlig konference er et virkelig godt forslag. Jeg foreslår derfor, at der, som der står i betænkningen, en gang om året indbydes sagkyndige og interesse-rede til en konference om ligestillingsproblemer, eventuelt om et aktuelt hovedemne. Fra en sådan konference kunne der som fra Europarådet og Nordisk Råd udgå resolutioner til arbejdsmarkedets parter, til regering og folketing osv., og som indbyder til konferencerne vil jeg foreslå Danske Kvinders Nationalraad.

Grethe Philip (RV):

Kvindekommisionens lange række af betænkninger har givet os en meget alsidig beskrivelse og vurdering af ligestillingen mellem kvinder og mænd. Det har bidraget til at få en debat i gang og har også sat sit præg på lovgivningsarbejdet i den tid, kommissionen har arbejdet. Jeg vil særlig fremhæve betænkningen om forsørgerbegrebet og den senere tillægsbetænkning hertil, begge udarbejdet af landsdommer Inger Margrete Pedersen. I en klar og meget sober form giver disse betænkninger en dokumenteret gennemgang af, hvorledes mandens og kvindens stilling som forsørger opfattes og forvaltes i forskellig lovgivning og i forskellige ministerier. Det var vist kun få, der, før de så denne betænkning, havde gjort sig klart, hvor skiftende kurs vi har fulgt i lovgivningen, når vi skal udmønte målsætningen

om ligestilling mellem kønnene i forsørgerstatus på forskellige områder.

Jeg skal ikke her gøre noget forsøg på at kaste mig ud i en definition af ligestillingsbegrebet. Betænkningen viser jo, hvor vanskeligt det er, men det er i hvert fald ikke blot det at hæve kvinder op til mænds høje stadi, men snarere at skabe en rimeligere fordeling af ansvar og opgaver mellem mænd og kvinder både i hjemmene og ude i samfundet. Man kan også sige det på en anden måde. Man kan sige det sådan, at det er at give alle mulighed for at udvikle deres evner og talenter uden kønsbestemte afgrænsninger.

Jeg tror, der i den danske befolkning er bred enighed om denne målsætning, og der er gjort store fremskridt, men både kvindekommisionens betænkninger og den standende kønsrolledebat viser, at der stadig mangler meget. Skævheden ligger ikke så meget i selve lovgivningen, men mere i holdningen og i forventningerne til kvinderne, sådan som pigerne møder dem, lige fra de er små hos forældre, i skolegangen og senere hos deres ægtefælle og ude på arbejdsmarkedet. Det er mod disse holdninger, de unge nu går til angreb. Unge kvinder vil ikke længere være af manden afledte personer dækket på brevkuverten under pseudonymet „og frue“. De finder sig ikke længere i, at manden betegnes som familieoverhovedet, sådan som det stod i vor lovgivning om skatter indtil for nylig. De vil, som de siger, indtage deres plads i hjem og samfund ikke blot på mandens betingelser, men også på kvindernes. Hvad det så egentlig vil sige, det er vel ikke helt klart, men meget af det er ved at ske i det indbyrdes forhold mellem kvinder og mænd. Det er tydeligt for enhver.

Kvindernes stilling er blevet totalt ændret med p-pillens indtog. Det tror jeg vil betyde mere for ligestillingen, end nogen af os rigtig har gjort os klart hidtil.

Debatten i dag skal samle sig om, hvilke initiativer regering og folketing skal tage for at fremme ligestillingen. I det radikale venstre kan vi stort set slutte op om kvindekommisionens mange forslag. Det vil være umuligt at gennemgå dem alle, men sigtet kan jeg sige at vi i vort parti er enige i. Kvindernes mulighed for at udnytte deres evner og for at påtage sig et større ansvar bør forbedres. Jeg vil dog gerne pege på

[Grethe Philip.]

nogle områder, som vi i mit parti lægger særlig vægt på.

Først uddannelsen. Vi tillægger det stor betydning, at piger og drenge lige fra de første klasser i folkeskolen bliver undervist i opgaver, der hører hjemmet til, altså i det fag, som man har kaldt for hjemkundskab, således at drenge og piger her fra starten får en fælles indstilling til det og man derved også får opløst nogle af de grænser, som jo kan være nok så skarpe, imellem hvad der er mandsarbejde og hvad der er kvindearbejde i hjemmet. Jeg tænker også her på, at man på den måde kan gå videre med det, som jo mange unge er så optaget af for tiden, og som jeg i øvrigt synes er noget meget værdifuldt, at fædrene går mere ind i arbejdet med at passe børnene.

Vi er også i mit parti enige med kommissionen i, at skolen igennem skolebøgerne og i de ældre klasser i erhvervsvejledningen bør give børnene et mere realistisk billede af, hvordan nutidskvinder anvender deres arbejdskraft. Vi har jo indtil for ganske nylig haft og har vel også stadig væk eksempler på skolebøger, hvor man giver et fuldstændig forvrænget billede af, hvad kvinder beskæftiger sig med. Man har i mange gamle skolebøger indoktrineret et idealbillede af kvinden som den altid omsorgsfulde, den altid beskyttede person og hjemmehusmor. Jeg tror, der stadig er alt for meget tilbage af dette i skolebøgerne, og jeg opfordrer derfor undervisningsministeren til at indprente lærerne, at den brede alsidighed, som vi jo efterlyste i indoktrineringsdebatten forleden, og som jeg forstod undervisningsministeren tilsluttede sig, at denne alsidighed også bør komme til udtryk i skolens holdning over for arbejdsdelingen mellem mænd og kvinder i hjemmene og ude på arbejdsmarkedet.

Jeg efterlyser også tilsagn fra regeringen om at sætte stærkt ind på voksenundervisningen for kvinder. Jeg ved naturligvis godt, at der allerede sker noget på dette felt, men jeg tror, det skal udbygges. Ikke mindst den elementære undervisning, der svarer til 8. og 9. skoleår, som en meget stor del af kvinder over 45 år aldrig har fået, og som de savner stærkt, hvis de vil uddanne sig.

Og så er der skatteproblemerne. Det radikale venstre stillede i efteråret en række

ændringsforslag til indkomstskattelovgivningen. De faldt ved afstemningen, men vi henstiller, at de bliver taget op til fornyet overvejelse.

Forslagene gik, hvis vi skal sige det enkelt, ud på at videreføre særbeskatningen af ægtefæller, bl.a. sådan at kvinden får større ansvar over for skattemyndighederne både med hensyn til opgivelsen af hendes formue og med hensyn til beskatningen af den. Det kan ikke være rimeligt, hverken over for kvinden eller over for manden, at det er ægtemanden, selv i de tilfælde, hvor der er særeje, som skal have både skattepligt og skattefradrag for hustruens formue.

Ligelønnen er et andet vigtigt punkt. Nu har vi fået den indført ad overenskomst-mæssig vej. Jeg håber, regeringen vil holde et stadig vågent øje med, at det også overalt bliver en realitet inden for det offentlige.

Vi ser, som jeg forstår det også gælder i andre partier, meget gerne, at man i det offentlige går videre ad vejen med fleksibel arbejdstid og med deltidsmuligheder både for mænd og kvinder. Vi tror, det vil få en stor betydning for den smidigere arbejdsdeling i hjemmene og også for de muligheder, jeg før talte om, som vi gerne vil give de yngre fædre — og for så vidt også de ældre med — for at tage sig af deres børn.

På det sociale område har vi jo kunnet konstatere, også under kvindekommisionens arbejde, at skævdelingen først og fremmest ligger i, at kvinden har en hel del særrettigheder. Det har også længe været påkrævet og er det endnu, men jeg tror ikke, det skal vare ved i det lange løb. Får vi indført den omstillingsydelse for de noget ældre mænd og kvinder, som det radikale venstre er gået ind for, så vil begrundelsen for de særlige pensionsrettigheder, kvinderne nu har, falde bort.

Større ligestilling bør også indebære, at vi er mere opmærksomme end hidtil på de enlige fædres problemer, selv om vi jo også dér har gjort visse fremskridt.

Men de virkelig store problemer for kvinderne inden for det, vi kalder det sociale felt, ligger nu stadig i spørgsmålet om pasningen af børnene i de tilfælde, hvor kvinderne har erhvervsarbejde, og jeg mener, at det er her, vi særlig skal sætte ind med overvejelser, for det er noget, der er helt fundamentalt afgørende for den større ligestilling

[Grethe Philip.]

imellem kønnene, som vi efterlyser, og for den efter min mening rimeligere arbejdsdeling.

Kvindekommisionen foreslår oprettelse af et ligestillingsråd på 13 medlemmer. Det er et punkt, der har været meget omdebatteret både i kvindekommisionens underudvalg og senere i plenum. Det fremgår af betænkningen, at jeg personlig har stemt for et andet forslag, nemlig for nedsættelse af et 3 mands udvalg, der særligt skulle følge forholdene på arbejdsmarkedet. Det forekommer mig nemlig, at det store ligestillingsråd kan blive et meget tungt apparat, og det kan blive vanskeligt at få det gjort effektivt, ja, i værste fald kan det vel blive en sovepude for regeringen. Under alle omstændigheder vil det blive afgørende, hvorledes et sådant eventuelt ligestillingsråd vil blive sammensat. Jeg tænker her særlig på den organisationsmæssige og den mere politisk prægede repræsentation, og helt afgørende bliver det, hvilke personer man vil vælge ind i et sådan ligestillingsråd.

Vi har ikke i min gruppe taget endelig stilling til, om vi vil gå ind for en eller anden form for oprettelse af ligestillingsråd. Man kunne jo også tænke sig, at man kunne nå et skridt ad vejen ved at drage ombudsmanden mere ind i billedet, selv om det særligt bliver på de områder, der vedrører det offentlige. Vi er åbne over for forskellige forslag, der kan komme frem. Vi ser under alle omstændigheder gerne, at man sikrer, hvad nogle har kaldt en vagthund under en eller anden form, som kan råbe gevalt, hvis ligestillingen bliver trådt for nær, og som kan være med til den holdningsbearbejdelse, som til syvende og sidst er det altafgørende. Jeg vil gerne understrege, at et sådant råd, hvor stort eller lille det end måtte blive, det kan ikke være det helt afgørende. Det, der er det vigtigste, er den stadige strøm af ændringsforslag og initiativer til at fremstille og til at styrke en holdning over for ligestillingen. Det er her, det virkelige slag slås. Jeg mener, der er brug for løbende initiativer i den retning.

Men vi mener også i det radikale venstre, at der skal tages initiativer udadtil. Det gælder et fortsat samarbejde om forsørger- og ligestillingsproblemer sammen med de andre nordiske lande. Vi lægger her særlig

vægt på, at vi kommer videre i spørgsmålet om naturalisation af børn født af en dansk mor, der er gift med ikke-nordisk far.

Også i EF-samarbejdet må Danmark markere sig. Vi har med glæde noteret os, at statsministeren agter at tage et initiativ her ved det kommende topmøde i december.

Danmark har en opgave i at sikre, at man i dette internationale forum drøfter kvindernes placering og ligestillingsproblematikken. Det er jo sådan, at man i mange EF-lande ser hen til Norden som et foregangsland på dette område. Men jeg har nu en fornemmelse af, at der er sket meget i de seneste år i EF-landene, og det kunne jo også godt være, at vi kunne lære en hel del af, hvad andre lande gør på dette område. Jeg opfordrer statsministeren til at sikre, at folketinget og Danske Kvinders Nationalraad holdes løbende orienteret om de overvejelser, der foregår i EF omkring kvindernes forhold. Det er ikke mit indtryk, at det hidtil er sket på tilstrækkelig betryggende måde.

Vejen frem mod større ligestilling er en meget lang proces. Jeg kan ikke her komme ind på alle de initiativer, vi ønsker taget fra det radikale venstres side, men jeg vil varmt opfordre statsministeren til i hele lovgivningsarbejdet og i forvaltningen trods træghed og trods modstand, der kan være, stadig at gå videre i retning af større lighed i muligheder og ansvar kvinde og mand imellem, og det hvad enten det drejer sig om at sikre kvindelig repræsentation i delegerationer, i udvalg og nævn, eller det drejer sig om besættelse af stillinger på områder, hvor det er særlig vigtigt at også en kvindes stemme lyder i koret.

Jeg er klar over, at mange initiativer skal komme fra politisk hold; vi kan ikke vente, at det er embedsmændene, som ikke altid er så dybt inde i denne problemstilling, der fører det frem; det må være noget, der først og fremmest påhviler os, men som også i første række påhviler den til enhver tid siddende regering.

Karen Thuroe Hansen (KF):

Forenede Nationer har proklameret 1975 som det internationale kvindeår og dermed lagt op til mangehånde aktiviteter verden over for at fremme ligestillingen mellem kvinder og mænd, nedbryde de ældgamle

[Karen Thuroe Hansen.]

kønsrollemønstre og forhåbentlig være medvirkende til at komme endnu nogle skridt videre med hensyn til den fulde og reelle ligestilling på alle områder for kvinderne.

En del af det nittende århundrede og hele dette århundrede har været præget af kampen for kvinden som et selvstændigt individ, men stærkest er det vel kommet til udtryk i årene efter anden verdenskrig, og ikke mindst det sidste tiår har givet kolossale resultater i positiv retning.

Mange kvinder har gennem årene utrætteligt kæmpet for denne sag og gennem deres indsats været medvirkende til skridt for skridt at udrydde de gamle dogmer om, at kvinder bør tie i forsamlinger og holde sig til hus og hjem. For en god ordens skyld vil jeg da gerne pointere, at også mange mænd har gennem årenes løb talt kvindernes sag, og i dag må det vel konstateres, at kvindernes ligestilling i høj grad er hele samfundets sag og dermed også politikernes og lovgivernes sag.

Da statsminister Krag i 1965 nedsatte Kommissionen vedrørende kvindernes stilling i samfundet, var der vel nok mange, der tænkte, at nu var den hellige grav vel forsvaret mange år frem i tiden ihukommende det gamle ord, at så længe en kommission arbejder, bør der være ro. Der har ikke været ro, og jeg vil gerne ved denne lejlighed udtale min beundring for det enorme arbejde, der er udført gennem de 9 år, kommissionen har bestået. Mange betænkninger har været resultatet af forskellige undersøgelser vedrørende de enkelte områder inden for ligestillingsproblematikken, ikke blot i vort eget land, problemet er også belyst i andre lande såvel i øst som i vest.

Med den afsluttende betænkning som slutstenen på værket har vi fået en værdifuld orientering om problemerne, som de ser ud i dagens samfund, og jeg vil gerne knytte nogle bemærkninger til denne betænkning.

Med den hurtigt foranderlige samfunds-

udvikling, der finder sted, vil der i fremtiden blive mindre og mindre forskel på kvinde- og mandarbejde, og deraf følger også, at kvinderne ikke blot bør betragtes som en arbejdskraftreserve, der kan trækkes frem, når der er brug for den, for lige så hurtigt at blive skubbet tilbage, når den økonomiske situation er mindre stabil. Er der tale om lige kvalifikationer for såvel den mandlige som den kvindelige part inden for et bestemt arbejdsområde, må der også være ligeret med hensyn til engagement — og eventuelt selvfølgelig også afskedigelser, når disse er begrundede. Desværre viser statistikken, at med ligelønnens indførelse er det kvinderne, der først mister deres beskæftigelse. Begrundelserne er mange, men bunder vel nok mest i vurderingen af arbejdsstabilitet. Som naturens lov nu engang er indrettet, er det stadig væk kvinderne, der må trække det store læs rent familiemæssigt. Børnefødsler samt udeblivelse fra arbejde på grund af børnenes sygdom er med til at forvrænge det statistiske billede af sygdomsperioder blandt kvinder og viser klart en fordel i mændenes favør. Man kan så vist ikke bebrejde erhvervslivet, at disse forhold tages i betragtning, når der er tale om ansættelsesforhold, på et tidspunkt hvor udbuddet af arbejdskraft er tilstrækkeligt, idet det for erhvervslivet og produktionen som helhed gælder om en kontinuerlig drift, såfremt man skal klare sig i konkurrencen. Også det sociale sikkerhedsnet med barselorlov, dagpenge osv., der nu er spændt ud under befolkningen, kan være medvirkende til, at kvinderne foretrækker at blive hjemme, selv om kvalifikationerne på arbejdsmarkedet står lige med mændenes.

Reelt set har vi her i Danmark ligestilling og ligeret på det uddannelsesmæssige område. Skolegangen åbner lige muligheder for begge køn, men jeg vil gerne her ved denne debat pointere, at skolerne har et stort ansvar over for de unge, specielt hvad angår faget samfundsorientering. Det kan ikke stærkt nok slås fast, at denne orientering er af overordentlig stor betydning for de unges

[Karen Thure Hansen.]

forståelse af ændringerne både i hjemmet og i samfundet. Samarbejdet mellem kønnene såvel i hjemmet som på arbejdspladserne må være naturligt som det bærende for kønnenes ligeberettigelse.

Også ved fremtidigt valg af erhverv er det vigtigt, at kvinderne såvel som mændene får en uddannelse. Jeg kan erklære mig enig i den udtalelse fra betænkningen, der beklager, at der findes alt for få kvindelige velkvalificerede erhvervsvejledere. Uden at diskriminere de mandlige ditto er jeg overbevist om, at en mere ligelig fordeling inden for dette vigtige job ville være medvirkende til at stimulere kvindernes interesse for en uddannelse og en eventuel fremtid f.eks. inden for erhvervsliv og industri fremfor at vælge de mere traditionelle kvindefag.

Formålet må være at finde frem til et godt job, der kan give en meningsfyldt tilværelse, hvor man har følelsen af at være et led i samfundsmaskineriet, samtidig med at man er en ligeberettiget partner i et eventuelt ægteskab eller anden form for samliv.

Det kan ikke siges ofte nok, at kampen om ligeberettigelsen for kvinder først og fremmest er afhængig af kvindernes vilje til at skaffe sig en god uddannelse. Man kan vælge at være hjemmegående nogle år, og denne hjemmegående rolle som hustru og mor har også stor betydning i vort samfund, og jeg mener, der bør være lige ret til at vælge, om man vil have udearbejde eller være hjemmegående; men kommer man ud i den situation, hvor man igen vil tage del i samfundslivet, så kan man, når man har en god grunduddannelse, gennem kurser og genoptræning bygge videre og komme med i det pulserende liv.

Desværre har mange kvinder i de unge år ikke tanke for en sådan uddannelses betydning, men er tilbøjelige til at tænke i de gamle, velkendte baner med giftermål, familiestiftelse og dermed fremtidig forsørgelse. Jo før man kan få nedbrudt det gamle dogme om ægteskabet som forsørgelsesbegreb, des nærmere er man kommet de faktiske realiteter. Mange ulykkelige skæbner opstår den dag i dag, hvor skilsmisser, pludselige dødsfald m.v. efterlader kvinden som forsørger både for sig selv og eventuelle børn. Har kvinden fået en grundlæggende uddannelse at bygge på, er hun bedre rustet

til at møde den udfordring, en sådan omvæltning af tilværelsen giver, fremfor at være henvist til tilfældige job.

Selv om man er nået vidt med ligeberettigelsen, er der stadig slagside, ikke mindst når man tænker på kvindernes aktive politiske indsats i samfundets styrende organer. Ønsker man virkelig at forbedre kvindernes status, må kvinderne selv medvirke ved udformningen af alle beslutninger, som angår kvinder, og ikke falde til hvile på de indhøstede laurbær.

Af den afsluttende betænkning fremgår det, at et flertal af kommissionens medlemmer har foreslået oprettelse af et permanent ligestillingsorgan, der fremover skal følge situationen med hensyn til ligestillingen på alle områder. Man skal modtage og behandle klager over forskelsbehandling samt tage initiativ til foranstaltninger, der kan fremme ligestillingen overalt i samfundet. Det er vel også på dette grundlag, at socialistisk folkeparti har stillet deres forespørgsel i dag. Det konservative folkeparti er ikke tilhænger af oprettelsen af et statsligt ligestillingsorgan, der skal afgøre, hvad der er bedst for alle kvinder. Man har her henvist til de nordiske lande, hvor disse råd er oprettet. Jeg vil gerne hertil bemærke, at de nordiske lande ikke har haft en kvindekommision, der har kulegravet alle problemer med hensyn til ligestilling mellem kønnene. Dette arbejde bør ikke hvile med den afsluttende betænkning, men jeg kan tilslutte mig statsministerens udtalelse om, at man skal afvente resultatet af høringen i de forskellige ministerier, før vi i vores gruppe tager stilling til problemet.

Tønnesen (CD):

Det er jo en lidt underlig fornemmelse at stå heroppe i dag, eftersom det jo i dag er kvindernes dag, i hvert fald i disse timer. Alligevel har min gruppe bedt mig om at gå herop, for mændene kan vel også have en eller anden mening om dette emne.

Her på disse breddegrader kan man vel nok sige, at der ikke er stort behov for en debat som den, vi har her i dag, for så vidt jeg kan se, så er vi jo nået meget, meget vidt. Men det er da nok muligt, at der vil kunne findes nogle tidsler her eller der, og hvis der findes tidsler, ja, så skal de så sandelig også trækkes op. Det er givet, at

[Tønnesen.]

hvis vi ser ud over vore egne grænser, så er der behov for en debat om kvindens stilling i samfundet. Vi har for nylig iagttaget en voldsom debat, der er blevet ført nede i Italien, og når man har berejst landet, ja, så finder man vel også, at det kan have sin rimelighed, at der er en debat af den karakter dernede.

Det organ, man taler om i betænkningen, det organ, man kalder ligestillingsrådet, ser vi ikke det store behov for. Men muligvis skal der et eller andet til, et eller andet iagttagelsesorgan, som kan holde øje med, om tingene nu kører som de skal. Behovet kan ikke være så voldsomt, eftersom vi her i landet har en ombudsmand, har uafhængige domstole og har velarbejdende organisationer, der følger med i, om alt nu er som det skal og bør være.

Det var ligesom man var ved at blande arbejdsløsheden ind i debatten; her må jeg erklære mig enig med statsministeren i, at dette kan i hvert fald ikke have noget med arbejdsløshed at gøre.

Ingen her i landet har drømt om — og vel nok heller ikke andre steder, for det kunne nemlig ikke nytte noget — at man fratog kvinden den ret, kvinden har, den allerformeste ret, dette at være mor. Men vi har så arbejdet på en anden facon. For denne mor har igennem mange, mange år ønsket, at hun også kunne få lov til at deltage i det levende liv ude omkring på arbejdspladserne. Hvad har man så gjort for at medvirke til det? Ja, man har oprettet et væld af institutioner, børneinstitutioner af alle mulige arter, skolerne er blevet udbygget, uddannelsesinstitutionerne i det hele taget, boligerne er blevet bedre. Der er gjort masser for at give kvinden mulighed for at komme det sted, hvor mange kvinder ønsker at være, ude i erhvervslivet. Så vidt jeg kan se, har kvinden egentlig opnået temmelig meget. For den sags skyld kunne dette folketing jo bestå af ene kvinder. Det gør det altså ikke, men det kunne det jo godt. Det er sådan set meget godt, synes jeg. De kan også blive ministre, ja, de kan sågar blive dronning — konge kan de altså ikke blive, men dronning kan de blive. Man må vel nok sige, at så har de egentlig nået et ganske pænt resultat. Det er blevet stadfæstet af

staten, at sådan skal og bør det være, og det er vi enige i. Ude i kommunerne, ude i amtterne, alle steder, hvor staten har arbejdspladser, kan jeg ikke se, at man forsøger på at diskriminere kvinden.

Jeg er heller ikke helt så nervøs som fru Ebba Strange, som heroppe sagde noget om, at hun var bange for, at man ville diskriminere kvinderne i forhold til mændene på sådan noget som uddannelsesinstitutioner i det hele taget. Jeg kan ikke forestille mig, at der var nogen, der ville foretrække mand for kvinde, hvis man forestiller sig noget med begrænsninger. Det kan jeg ikke forestille mig. Men jeg kan da heller ikke tro, at fru Ebba Strange har den opfattelse, at det skal være sådan, at blot fordi man er kvinde, så skal man foretrakkes forud for manden.

Jeg ved noget om arbejdet ude i hjemmene. Jeg har selv været far og mor. Det har jeg fået lov til at prøve. Det er ikke alle, der får lov til at prøve det. Jeg ved, hvad det vil sige at passe to job, passe sit eget og passe hjemmets job, og jeg bøjer mig i dyb ærbødighed for de mange kvinder, der påtager sig både at passe en arbejdsplads og passe et hjem, for det er meget, meget krævende.

Men det er, som om — og det vil jeg gerne have lov til at sige i dag — manden, der bliver mor og far, diskrimineres noget i forhold til kvinden. Der er — jeg taler af erfaring, af personlig erfaring — ingen, der kommer og giver støtte til den mand, der pludselig bliver mor og far. Det er noget, jeg synes kvinderne burde tænke lidt på, for mændene kan løbe ind i nøjagtig lige så store vanskeligheder, som kvinderne løber ind i.

Fru Ebba Strange talte om forskelsbehandling på arbejdspladserne, og det er da muligt, at der sker et eller andet dér, men så er det ting, jeg ikke kender til. Jeg kunne godt tænke mig at få defineret den forskelsbehandling noget nøjere. Forskellen mand/kvinde, den kan vi jo ikke komme uden om, for den er der. De fysiske og psykiske forskelle kan vi simpelt hen ikke komme uden om, men det kan heller ikke være sådan noget, der menes, for de er der jo bare. Der må vel menes andre ting. Denne definition ville jeg altså gerne høre lidt nøjere om heroppefra.

Kvinderne har nået meget. Kvinderne har nået nu, hørte jeg her forleden, at en lærer-

[Tønnesen.]

inde må kalde sig lærer, eller rettere: en lærerinde er ikke lærerinde, en lærerinde er lærer. Sådan hedder det officielt nu. Det synes jeg egentlig er at nå vidt, at man nu ikke engang er en „inde“ mere.

Der blev talt om en international kvindekongres, der skal holdes et eller andet sted i denne verden. Jeg håber sandelig, at dette land vil blive repræsenteret, for jeg tror på, at de kvinder her i landet, der er veltalende — og det er den slags, som vil komme ud til sådan en kongres — vil kunne lære en masse fra sig over for folkeslag, som lider under, at der ingen ligestilling er kvinde og mand imellem, sådan som vi kender den her i landet. Hvis der kommer nogen ud her fra vores lille land, så håber jeg på, at de øser ud af de mange erfaringer, de har.

En af damerne — jeg kan ikke huske, hvem det var — sagde, at der var så mange kvinder, der ikke havde fået en uddannelse. Jeg beder vedkommende om at huske på, at der også er massevis af mænd, som ikke har fået nogen uddannelse, og som går omkring i stillinger, som de ikke er særlig tilfredse med, simpelt hen af den årsag, at de kan ikke få de mere attraktive stillinger, for de kunne af en eller anden årsag ikke i deres ungdom få en uddannelse.

Deltid og flexetid er der vel ingen, der kan være uenige i. De, der står mig nærmest, er på flexetid, hvor de er ansat, og jeg tror nok, at flexetiden er på vej ind i vores samfund, selv om det måske kommer langsomt. Det må så absolut være et gode for de kvinder, der både har et hjem og en arbejdsplads at tage sig af.

Der er også blevet sagt noget om, at man ikke vil acceptere dette med, at manden er overhovedet. I den seneste tid har jeg bemærket mig — nogle ulykkelige tilfælde ganske vist — at når disse kvinder, som er kommet ud for en ulykke, har henvendt sig for at få hjælp, så har det ikke været til kvinder, men det har været til mænd. Vi kan ikke acceptere noget med „overhovedet“, men jeg har indtryk af, at kvinden fortsat ønsker en form for beskyttelse, og den bør hun også have. Jeg har også indtryk af, at kvinden, når hun kommer ud for ulykker af den ene eller den anden karakter fortrinsvis henvender sig til mændene for råd og dåd og hjælp og vejledning.

Inge Krogh (KrF):

I modsætning til fru Kirsten Jacobsen synes jeg egentlig, at det er ganske godt at få disse ting diskuteret igennem. Det er ganske klart, at er man arbejdsløs, så tænker man ikke på andet end på at få arbejde; men denne debat er dog noget, der vedrører hele samfundet — selvfølgelig ganske specielt den ene halvdel, kvinderne og børnene.

Der er gjort et meget grundigt arbejde af den kvindekommision, der har været nedsat, og det er også påvist, at kvinderne på mange måder er underkendt. Jeg tror ikke det så meget er i lovgivningen, kvinden ikke er anerkendt, men det er på grund af tradition og vaner, at kvinden ikke anerkendes. Som bekendt er der biologiske forskelle på mænd og kvinder. Det er kvinden, der skal føde og amme børnene, og derefter siger traditionen og sædvanen, at så er det kvinden, der er bedst til at passe børnene og bedst til at opdrage børnene. Det vil jeg meget stærkt tage afstand fra. Jeg mener gennem personlige erfaringer at have set på den institution, hvor jeg har arbejdet, at mænd har akkurat lige så store evner for at passe børn, også ganske små børn, spædbørn, hjælpeløse børn, og derfor tror jeg, vi skal væk fra dette.

Vi er i kristeligt folkeparti absolut ikke enige, når det i betænkningen gang på gang står, at der skal være så mange vuggestuer og børnehavepladser som muligt, og at de helst skal være gratis. Det mener vi ikke er godt for samfundet. Samfundets fremtid, det er vores børn, og vi mener, det er meget betydningsfuldt, at barnet vokser op i trygge omgivelser, altså med én eller to personer som absolut nøglepersoner, som det knytter sig meget stærkt til. Derfor vil kristeligt folkeparti engang, når der er mulighed for det, fremsætte et forslag om, at der til familier med børn skal udbetales en sum, som svarer nogenlunde til, hvad en institutionsplads koster. Familien kan så selv bestemme, om den vil bruge disse penge til at betale en institutionsplads — for så skal institutionspladserne selvfølgelig betales — eller den vil bruge dem til, at enten faderen eller moderen bliver hjemme hos børnene. I det øjeblik det virkelig går op for samfundet, hvor vigtigt det er de første år for barnet at få et trygt hjem, da tror jeg, det arbejde vil blive så anerkendt, at

[Inge Kragh.]

også mænd forhåbentlig vil tage sig af det, således at det ikke traditionsmæssigt absolut skal udføres af kvinden.

Kvinden må have sin barselhvile og er måske tit træt og kan ikke efter barselorloven begynde sit arbejde, og det kan være årsag til, at kvinder ikke får deres uddannelse f.eks., fordi læretiden i en læreplads på 3-4 år kan afbrydes på grund af dette. Her mener vi, det bør være sådan, at i et noget længere tidsrum end barselorloven kan uddannelsen opsættes og så begyndes igen. Vi mener ligeledes, at hvis kvinder i længere tid har været borte fra arbejdspladsen, så må der kunne ske en oplæring. Måske sådan, hvis der ikke er efteruddannelseskurser — som det i øvrigt er vanskeligt for nogle at få, da de sjældent er medlemmer af fagforeningen, når de har været væk fra arbejdspladsen nogen tid for derefter at begynde arbejdet igen — at arbejdsgiveren får tilskud til lønnen nogle af de første måneder, indtil rutinen er kommet.

Halvtidsstillinger må være en løsning. Her vil vi meget gerne pege på, at der i hvert fald inden for tjenestemandstillingerne er en besynderlig bestemmelse, hvis ophævelse nok ville gøre det nemmere både for mænd og kvinder at søge og få halvdagsstillinger. Det er sådan med en normeret tjenestemandstilling, at hvis den deles i to, kan der kun ansættes én tjenestemand, den anden må være vikar. Det vil sige, at den arbejdsplads — en afdeling, et kontor, eller hvor det er — går glip af en uddannet arbejdskraft.

For øvrigt viser det sig, at det næsten kun er kvinder, der har halvtidsjob, dvs. det viser igen, at mændene føler, det er dem, der skal have heltidsarbejdet. Hvis man anerkendte arbejdet i hjemmet og man skiftedes til dette, ville det nok se anderledes ud. Jeg kan da nævne en arbejdsplads, hvor der er ca. 1.100 mennesker, både mænd og kvinder, men det er kun kvinder, der har halvtidsarbejde.

Der er nævnt noget om beskatningen, og det er nævnt, at beskatningen kan forhindre kvinden i at tage arbejde. På den anden side kan det også være en diskrimination af den hjemmegående eller hjemme-

arbejdende husmor. Specielt vil jeg lige nævne, at det forslag, som fru Grethe Philip kom med på det radikale venstres vegne, vil indebære en meget stor diskriminering af et hjem, hvor den ene af parterne går hjemme. Kristeligt folkeparti har netop med henblik på dette et skatteforslag, som meget jævnt og simpelt sagt består i, at en families indtægt bør lægges sammen, divideres med to og beskattes som to. Hvis f.eks. en families indtægt er 80.000 kr. — den kan hidrøre fra manden, den kan hidrøre fra kvinden, eller måske kan de 50.000 kr. hidrøre fra manden og de 30.000 kr. fra kvinden — så bør de divideres med to og beskattes som to indtægter à 40.000 kr.

Jeg vil lige omtale en ting, som ikke er omtalt i betænkningen, men som jeg synes gør meget for at nedværdige kvinden, og det er pornografien. Udstilling af billeder, fremvisning af pornografiske film, er noget er det, der er med til at nedværdige kvinden, og jeg mener, det må være noget, man skal tage op.

Det ligestillingsråd, som er foreslået, altså bestående af 12 medlemmer, måske 3 ekstra, vil kristeligt folkeparti nok tage afstand fra, bl.a. fordi vi mener, at dette ligestillingsråd får for meget magt. Det vil vel arbejde efter de tanker, der kommer frem i betænkningen, og som jeg har sagt, er kristeligt folkeparti på mange måder uenig i det, der føres frem.

Vi har tænkt os muligheden af, at der var et råd, måske på 3-4 mennesker, mænd og kvinder, hvor også den hjemmearbejdende husmor var repræsenteret. Men vi mener, det nærmest skulle være et råd, der skulle samarbejde, et råd, der skulle rådgive uden egentlig selv at kunne tage initiativ. Vi er bange for, at det let kan få slagside, hvis det er rådet, der kan føre ting frem. Man har omtalt flere gange traditionerne og vanerne, som man bekæmper ved at forandre skolebøger og ved at komme frem med tv-udsendelser. Vi tror, det bliver mere neutralt, hvis det er et sådant råd, der kun er rådgivende og altså kan hjælpe de mennesker, som ønsker at føre ting frem, og i øvrigt mener vi, at de enkelte partier må være vågne over for de ting, som diskriminerer kvinden i lovgivningen.

Hanne Reintoft (DKP):

Nedsættelse af en kvindekommision til grundigere at undersøge kvindens forhold var en foranstaltning, der ikke kan siges at være uden betydning. Vores tillid til borgerligt kommissionsarbejde er måske ikke den største, men efter min vurdering ligger der en mængde sagligt og godt materiale, der kunne bruges hensigtsmæssigt, hvis den politiske vilje er til stede.

Kommunisterne opfatter ikke kvinde-spørgsmålet som blot et ligestillings-spørgsmål. Det er vor opfattelse, at kvinden ikke blot mangler enkle formelle ligestillingsregler, men at hun i vort samfund fremtræder som direkte undertrykt; er man i tvivl, om jeg har ret, så kan man jo bare tage kvindekommisionens tal og statistikker.

„Af væsner, der har fået liv og tænkekraft, er kvinden blandt dem, som er værst fortrykte,“ klagede allerede Medea i Euripides' klassiske sørgespil, og denne kendsgerning har fulgt menneskeheden fra vor civilisations opståen. Men kvinderne i vort århundrede i de vestlige samfund hører måske til de hårdest belastede kvinder, fordi de ud over deres kvindeproblemer er kastet ud i konkurrencen på arbejdsmarkedet med manden, ud i udbytning og nedslidning og derfor har fået meget, meget hårde vilkår.

Det er klart, at vor tese er, at årsagen til kvindeundertrykkelsen skal findes i vor samfundsstruktur, og kønsrollemønsteret er et udslag af dette samfunds dybtliggende modsigelser. Kun under kapitalismen fremtræder uligheden mellem mand og kvinde som en antagonistisk modsætning, hvilket understreges af den langsomme, men positive udvikling i den socialistiske verden.

Al formel ligestillingsdebat bliver derfor let det, vi ofte kalder ligemageri. Det er vel sådan — det vil jeg gerne bede vores filosofiske statsminister overveje — at der ikke findes nogen større uret end at skabe lige regler for ulige mennesker. Det er vel også derfor, vores demokrati så tit kører galt, fordi vi altid tror, vi kan løse det med formel lighed, hvor mennesker er så ulige stillet, klasse-mæssigt og kønsmæssigt, at disse regler falder til jorden og skaber ny ulighed.

Jeg vil gerne tage enkelte problemer op fra kvindekommisionens arbejde for at

støtte denne opfattelse. Som før nævnt er kvindernes uddannelsesforhold et klart eksempel på, hvad der er sagt her. Inden for skole, universitet og højere læreanstalter har kvinderne formel ligestilling, men det er sådan, at ca. 1/3 af danske kvinder har en uddannelse mod 2/3 af mændene. Kvinderne, der er uddannede, har hertil som regel de korteste og dårligste uddannelser.

Med hensyn til de højere uddannelser er ingen i vort samfund så ringe stillet som den unge kvinde fra arbejderklassen, fordi vi i forvejen har meget få arbejderbørn på vores universiteter, og vi ser, at kvinderne både af ideologiske og økonomiske grunde næsten totalt sorteres fra.

Det er vores opfattelse, at dette spørgsmål kun kan løses med meget effektive foranstaltninger, som jeg desværre tror dette samfund vil vige tilbage fra. Jeg tror ikke, vi klarer det med løs snak om bedre erhvervsvejledning, børnelege, skoleopdragelse osv. Jeg tror, vi simpelt hen i en periode var nødt til at give kvinderne en effektiv præferencestilling, ikke sådan at de dårligt begavede kvinder skal have de højere uddannelser — jeg håber ikke, man misforstår mig — men de steder, hvor det er svært at få sig en uddannelse, må man simpelt hen i en periode begunstige kvinderne, som man f.eks. har gjort i en periode i Sovjetunionen, hvor den kvindelige studenterrepræsentation nu er nøjagtig lige så stor som den mandlige. Om man vil dette, er et politisk, ideologisk spørgsmål, men det er antagelig den eneste farbare vej.

Kvindens svage stilling fremtræder klarrest, når hendes forhold på arbejdsmarkedet belyses. Allerede det omtalte uddannelsesmæssige handicap starter denne udvikling, og kvinden har generelt vanskeligt ved livet igennem at sælge sin arbejdskraft for rimelig betaling. Det er en kendsgerning, der rammer den ældre kvinde på eksistens-truende vis, og hun er derfor stadig nødt til at have særlige begunstigelser, f.eks. i pensionslovgivningen. Her nytter det ikke at indføre ligestilling, før hun har de lige vilkår på arbejdsmarkedet.

Trods alle formelle vedtagelser ved vi, at kvinden ikke er ligelønnet. Samtidig udgør hun klart den største gruppe af lavtlønnede arbejdere, således at lavtlønsproblemet pri-

[Mans Reint-ft.]

mært er et kvindeproblem og ikke et mandspørgsmål, som det ofte kaldes,

Deltidsarbejde er en diskutabel løsning. Den svenske økonom Jörgen Svensson har klart påvist, at deltidsarbejdende kvinder arbejder på u hensigtsmæssige tider, ved hårdt arbejde og udsættes for højere udbytning end de heltidsarbejdende. Det mere revolutionære krav i den forbindelse må være fælles kamp fra mand og kvinde for nedsat arbejdstid og ordentlige løn- og arbejdsvilkår.

Hele denne situation skærpes selvfølgelig af samfundets politik, fordi man aldrig i tilstrækkelig grad har udbygget de faciliteter og den beskyttelseslovgivning, som kvinden på arbejdsmarkedet som køn er nødt til at kræve. Det være sig med hensyn til daginstitutioner, i arbejderbeskyttelseslovgivning og i lovgivning om barselhvile eller i vores totalt manglende lovgivning om i en længere periode at beskytte kvinden med det spæde barn. Jeg har ikke noget imod — jeg vil også gerne gå ind for det — at mænd skal have barselhvile, men jeg tror nok, vi skal koncentrere os om først at sikre kvinderne mere end de 14 uger, ellers tror jeg, vi ender i det rene flip.

Den øjeblikkelige situation med voldsom arbejdsløshed rammer også traditionelt nu kvinden først, og dette er så traditionel og så typisk kvindepolitik i vores samfund, at jeg ikke synes, statsministeren kan afvise det som uvedkommende. Det går igen i hele Europa, og det er et ganske klart udtryk for samfundets manglende funktion. Statsapparatet har jo også fungeret i den forbindelse, som statsapparater i den vestlige verden gør, idet man netop har ønsket at sende kvinden hjem. Vi kan se det i de forhøjede børnehaverpriser, der netop gør det umuligt for kvinden at gå ud, fordi daginstitutionerne ikke længere bliver et anvendeligt alternativ for arbejderkvinden.

Kvindelig arbejdsløshed er bekvem, fordi den ikke belaster samfundets udbetaling af understøttelse så meget som mændenes på grund af slette organisationsforhold og lave dagpengeydelse. Kvindelønningerne er på landsbasis så små, at kvinderne ikke kan få den fulde dagpengesats; det ville udgøre 94 pct. af kvindelønnen på landsbasis.

Vi ser gerne nogle af disse problemer løst ved effektiv lovgivning, men vi understreger, at vi kun tror, de får deres endelige løsning under andre samfundsforhold. De problemer på arbejdsmarkedet, jeg nævner her, har for øjeblikket ramt alle EF-landenes kvinder, hvad jeg for nylig har fået klart bekræftet på en konference, der blev afholdt af de vesteuropæiske kommunistiske partier, om kvindens stilling. Trods fuldstændig forskellig lovgivning fra land til land, Italien, Spanien, Vesttyskland, Danmark, Norge, Sverige, viser det sig, at det er problemer, der faktisk er analoge og fremtræder som vort samfundssystem typiske kriseproblemer.

I den forbindelse er det på sin plads at sige lidt om kommissionens undersøgelser af kvindernes sundhedsforhold. Det fremgår klart, at kvinderne, om end de lever længere, har større sygelighed og større sygefravær fra arbejdspladsen end manden. Det ses tydeligst hos den svært belastede gifte, udearbejdende kvinde med børn. En del af dette sygefravær skyldes traditionelle kvindesygsomme og perioderne omkring svangerskab og fødsel, hvor lovgivning ikke sikrer tilstrækkelig frihed med løn. Disse ting kan løses ved fornuftige foranstaltninger.

Men bortset fra det vil jeg fraråde at se kvindernes større sygelighed som et kønsproblem. Vi er selv tilbøjelige til at læse os fast i kønsrolleproblemerne. Jeg tror nemlig, det må ses i sammenhæng med kvindernes stilling i forhold til produktionen. Det er ganske godt klarlagt bl. a. i den svenske professor Gunnar Inges bog „Sygdom og sundhed i klassesamfundet“, at hyppig sygdom og høj dødelighed er et underklasseproblem, idet man er mest syg og dør tidligst, når man er ufaglært arbejder, mens kurven smukt flader ud, når vi kommer op i de højere samfundslag. Kvinderne udgør i vort samfund den største gruppe af hårdtslidende, underbetalt arbejdskraft, og jeg tror, vi skal søge årsagen til det højere sygefravær i dette fænomen og ikke i hendes køn.

Kvindens familieretlige og skattemæssige stilling er ofte genstand for stor opmærksomhed, og her kommer i hvert tilfælde ligemageriet ind i billedet som ingen andre steder, således at selv progressive kvinder falder for ideen om at kæmpe for mændenes ligestilling, hvilket på grundlag af de fak-

[Hanne Reintoff.]

tiske tal og fakta er en noget overflødig strategi.

Kvinder, der gør dette, har som regel ikke forstået de dybe klasse-mæssige sammenhænge, fordi reaktion og frisind i den forbindelse ikke kan vurderes objektivt, men kun ud fra de forskellige samfundsklassers interesser. Tydeligst er dette vel fremgået af kampen for sambeskatningens ophævelse, der mere end nogen anden del af kvindesagen har fået de borgerlige og velbærgede kvinder til at kæmpe aktivt. Mange af sambeskatningsreglerne var på den ene og den anden led til ugunst for den samlede arbejderklasse, og nu drager man også i ledning for at ophæve sambeskatningen med hensyn til formuerne, mens kvindekampen i de bedrestillede lag i befolkningen har været knap så energisk, når det har handlet om f. eks. at ligestille den kvindelige folkepen-sionist.

Det ligger fra vor side helt klart — og det vil jeg gerne fremhæve som et kommunistisk princip — at vi aldrig for at ophæve en formel kønsmæssig diskriminering vil vedtage lovgivning, der er til skade for den samlede arbejderklasse og dermed først og fremmest til skade for arbejderklassens kvinder, der simpelt hen udgør den dårligst stillede del af befolkningen overhovedet, og her står vi altså også i dag med de dybe skillelinjer, der klart kræver stillingtagen til, om kvindeproblemet er et køns- eller et klasseproblem.

Det samme gør sig gældende i den familieretlige lovgivning. Det ligger klart, at kvinderne i f. eks. vor ægteskabslovgivning og vor sociale lovgivning har en vis beskyttelse, der formelt kan optræde som vanskelig og til tider diskriminerende for det andet køn. Dette er forkert og uheldigt, men det er indført som beskyttelseslovgivning for en af vort samfunds svageste grupper, nemlig kvinderne. Vi ser gerne en sådan lovgivning afskaffet, men ikke før kvinderne som helhed og de dårligst stillede kvinder i særdeleshed ikke længere har beskyttelsen behov. Vil man fjerne beskyttelseslovgivningen, så må man først fjerne årsagerne til behovet for beskyttelse, f. eks. ulige løn, dårlig uddannelse, vanskeligheder med at sælge sin arbejdskraft. Til den tid kan man fjerne beskyttelsesforanstaltningerne, men heller ikke før. Det andet er uforsvarlig lovgivning, der

igen i ligeberettigelsesens navn vil skabe yderligere ulige vilkår i vort samfund. Dette syn vil vi også anlægge, når vi konkret skal til at diskutere denne lovgivning.

Konkluderende vil jeg sige: kommunisterne vil gå aktivt ind i alt lovgivningsarbejde, der sigter på at komme kvindernes undertrykkelse til livs, når det samtidig er lovgivning, der tjener arbejderklassen som helhed. For vores skyld kan man oprette et ligestillingsråd, vi skal ikke modsætte os det, men vi tror dog stadig, at den aktive kvindeskamp ude i fagbevægelsen og på arbejdspladserne for at kæmpe sig til ligelønnen har betydelig mere værdi end et ligestillingsråd, der vel igen skal slå et slag for de velhavendes beskæftningsformer.

Vi betragter lovgivningsarbejde i positiv retning som noget, vi vil medvirke til, men som formelle foranstaltninger, der ikke løser de problemer mellem mand og kvinde, som uvægerlig er knyttet til vores samfund, og som vores samfund gennem årtier har vist sig uegnet til at løse. Vi betragter korrekte krav om kvindernes ligestilling som en menneskerettighed, men ser her i Danmark i dag i dem snarere et middel til at aktivisere og organisere kvinderne til i fællesskab med mændene at ændre dette samfund således, at der skabes et grundlag, hvor modsætninger mellem såvel klasser som enkeltpersoner, herunder mand/kvinde, ung/gammel, kan løses på et højere og mere kvalitativt plan ved organiseret planlægning og samarbejde, der ikke hæmmes af vore sædvanlige falske problemstillinger.

Flygaard (DR):

Det er for så vidt forståeligt, når ordføreren for forespørgerne drager spørgsmålet om kvindernes arbejdsløshed ind i billedet, men jeg deler den opfattelse, som både statsministeren og tidligere ordførere har gjort gældende, at dette spørgsmål for så vidt falder uden for det, der i dag er genstand for forespørgselsdebatten, når man ser, at det, der er spurgt om, er, hvilke initiativer regeringen forbereder på baggrund af kvindekommisionens nu afsluttede arbejde.

Jeg vil gerne til indledning sige dette, at vi fra retsforbundets side er tilhængere af et ligestillingsråd, men vi har ikke taget stilling til, under hvilken form det skal gennemføres; dér er vi meget fordomsfrit ind-

[Flygaard.]

stillet, og vi vil også sætte et spørgsmålstegn ved, hvilken betydning et sådant ligestillingsråd rent faktisk vil få. Vi tror ikke, at det først og fremmest er et sådant råd, der vil være med til at løse de problemer, der måtte være.

Hvis man har sit kontor ude på Ridebanefløjen, lægger man mærke til, at ved nedgangen til Ridebanefløjen står der følgende:

„Virk i fællig, men forskellig. Drag til minde, mand er mand og kvinde kvinde.“

Jeg tror, at det lille ordsprog på mange måder får sagt noget centralt i relation til det, som skal debatteres her i dag. Hvis man opdrager sine børn ens, kan man godt hævde at man har ligestillet dem, men det er også givet, at man har behandlet dem forkert. Børn er forskellige og skal behandles forskelligt, så kommer der det bedste ud af det. På samme måde forholder det sig med mænd og kvinder. Jeg synes derfor, at det lille ordsprog ved nedgangen til Ridebanefløjen får sagt noget virkelig centralt.

Jeg ved ikke, hvilke initiativer regeringen forbereder, det kan den sikkert selv svare på. Jeg vil derfor gerne på mit partis vegne gøre nogle bemærkninger om kvindens stilling i samfundet.

Der kan sikkert ikke herske nogen uenighed om, at ligestillingsproblematikken rent faktisk og praktisk i høj grad vil være bestemt af, hvilket samfund det er, vi lever i. Jeg vil tage udgangspunkt i det danske samfund, som vi kender det i dag.

For nogle år tilbage var jeg som leder af en handelsskole ofte udsat for, at kvinder i 30-40 års alderen mødte op på skolen for at undersøge mulighederne for at få efteruddannelse, omskoling, eller hvad vi nu vil kalde det. Mange startede med at sige, at de „kun“ var hjemmegående eller hjemmearbejdende husmødre, hvorefter jeg slog i bordet og betonedede over for dem, at de skulle lade være med at devaluere deres tidligere indsats. Der var for mig ingen tvivl om, at mange af disse kvinder havde fået den opfattelse, at det for enhver pris gjaldt om at

komme ud i erhvervslivet, det var simpelt hen blevet in.

Hvorledes når man rent faktisk og praktisk, at mænd og kvinder bliver ligestillet? Jeg tror ikke, man skal gøre sig nogen illusioner med hensyn til, at det er noget, man kan nå i løbet af ganske kort tid. Vi kan ikke løbe fra vor kulturelle arv. Såvel samfundet som mand og kvinde ville blive frustreret, hvis man i et snuptag forsøgte at gennemføre en ligestilling, hvis man ellers i øvrigt kunne blive enig om, hvad denne ligestilling rent konkret vil sige.

Man skal bygge, tror jeg, en ændret indstilling op fra bunden af. Det må være en første og afgørende forudsætning, at forældrene i deres opdragelse af børnene stiller de samme krav uanset køn. Hvis man ikke fra starten stiller børnene ens, får man meget vanskeligt ved at gennemføre ligestillingen på et senere tidspunkt.

Det næste punkt, vi kommer til, er folkeskolen og den videre uddannelse. Alle elever bør have tilbudt de samme fag, men det må ikke blive et mål i sig selv at få lige mange drenge og piger i hvert valgfrit fag. Drengene må selvfølgelig lære husgerning og pigerne sløjd, så har de måske i større grad mulighed for at løse opgaverne i fællesskab i et fremtidigt ægteskab.

Der må sikres de unge piger den samme adgang til en erhvervsmæssig uddannelse, som mænd har. Så vil kvindens stilling i et ægteskab under alle omstændigheder blive forbedret, for så vil hun ikke være bundet på samme måde som før. Der er stadig mødre, der gerne ser deres datter godt afsat, hvoraf vel nok kan drages den slutning, at her har vi et problem, som kvinderne i høj grad selv kan bidrage til at løse. I samme omfang, som kvinden får en erhvervsmæssig uddannelse på linje med manden, må det også være naturligt, at underholdsbidrag i forbindelse med separation og skilsmisse i princippet må væk.

Man kan selvfølgelig hævde, at kvinden bør have samme ret som manden til at gå ind i en række etablerede fag, men i praksis

[Flygaard.]

har det vist sig langt lettere for kvinderne at opnå en uddannelse og en placering i en række nye fag, der er opstået som følge af den ændrede samfundsstruktur. Kvindens fremmarch i erhvervslivet har fundet sted igennem lang tid. Både den første verdenskrig og herhjemme det skattefri år 1969 har bidraget til at styrke kvindens erhvervmæssige position i samfundet. Jeg ved ikke, om nogle vil anse det for mangel på ligestilling, hvis kvinden, mens børnene er små, bliver hjemme og passer dem. Jeg tror ikke, at manden og kvinden helt kan udfylde den samme funktion. Jeg synes selvfølgelig, der skal være adgang til vuggestuer og børnehaver, men jeg tror ikke, at disse institutioner kan blive andet end et surrogat for et hjem. Der bør tages hensyn til den enligt stillede mor og den enligt stillede far, der har svært ved at klare det økonomiske, men ellers bør den enkelte familie eller enkelte person selv betale for ophold på vuggestue og i børnehave.

Vi vil godt være med til en undervisning, som tilstræber at gøre piger og drenge til samfundsborgere ubundne af et kønsrollemønster, men vi vil også gerne tilføje, at kønsforskellene jo nu engang ikke kan udryddes og efter vor opfattelse altid vil sætte deres præg på udviklingen i samfundet, også i et moderne samfund. Det skal siges ganske klart, at vi er modstandere af fabrikker, hvor forældrene kan aflevere deres børn til opbevaring, opdragelse og uddannelse. Derved kunne man måske nok nå den største grad af frihed for både far og mor, men vi tror også, at der i et sådant tilfælde vil blive tale om et koldt og følelsesløst samfund, der ville være sterilt.

Vi vil gerne være med til at arbejde for at skaffe lige adgang til lige arbejde, men vi vil gerne tilføje, at det ikke kan være et mål i sig selv at sørge for, at der til alle områder kommer lige mænd og kvinder. I samme omfang som kvinderne kommer ind i erhvervslivet, tror jeg også, at deres organisationsmæssige indflydelse på en række områder også uden for det erhvervmæssige område vil vokse, men jeg tror ikke, at det er noget, man kan — og jeg tror heller ikke, at det er noget, man skal — forcere frem.

Jeg ved ikke rigtig, om vi kan tiltræde, at der skal gælde den samme vielsesalder for mænd og kvinder. Kvinder bliver tidligere

modne og voksne end mænd. Hvis man havde et objektivt kriterium til at måle modenhed med, var det noget andet, så kunne man måske ligefrem nå frem til fastsættelse af den helt ideelle tidligste ægteskabsalder.

Jeg skal derefter gøre et par bemærkninger omkring de beskatningsmæssige forhold.

Det beskatningsmæssige område må vel også med ind i den foreliggende problemstilling. Hvis man kun havde én familietype, var spørgsmålet til at klare, men i et samfundsmønster, der i høj grad er præget af forandring, tror vi ikke det er muligt at udforme en indkomstskattelovgivning på en sådan måde, at den hjemmearbejdende kvinde og den udearbejdende kvinde gift eller ugift, vil føle, at der ikke gøres forskel. Der er for mig ingen tvivl om, at vi er gået fra en familiebeskatning til en individbeskatning, at vi i hvert fald er gået et stykke af vejen. Hvis mand og kvinde er gift, tror vi heller ikke, det er muligt i praksis at skille økonomien ad på en sådan måde, at alle ville føle, at man derved ville nå en rimelig ordning. I gamle dage tog vor far datteren ved hånden og sørgede for, at hun fik en stilling i huset, indtil hun kunne blive gift eller afsat, som det også hed. I dag er forholdene helt anderledes, og jeg har ikke sagt, at de ikke kan blive bedre, men jeg synes alligevel, man bør glædes over de fremskridt, der er nået, og i fællesskab arbejde på at komme videre. Jeg vil også gerne advare imod, at man tillægger andre motiver, som de ikke har, blot fordi de har givet udtryk for en anden opfattelse.

Birgit Busk (U):

Kvindesagsdebatten i dag vil jeg ikke deltage i, medmindre vi da også snart skal bruge dage herinde til henholdsvis mandesag og barnesag for til sidst at slutte af med en dag for menneskesag.

Meta Ditzel (RV):

Jeg synes, der har været mange gode synspunkter fremme i denne debat; jeg vil kun komme med et par enkelte kommentarer.

Den første kommentar er en opfordring til undervisningsministeren om nøje at følge, hvad der kommer i den nye læseplan, som jeg forgæves har forsøgt at få fat på. Der har været tale om, at det i så høj grad kommer an på holdninger, når vi skal bekæmpe

[Meta Ditzel.]

forskelsbehandlingen, og det er jo så rigtigt, som det er sagt, og jeg har det indtryk, at det endnu betyder meget, hvad man tager sig af i den retning i skolen. Vi havde indtil nu, og indtil den nye lov kommer, et fag, der hed familiekundskab, som ganske vist er spredt ud over forskellige områder. Jeg ser, at det i forslaget til den nye skolelov er fuldstændig strøget. Man har nu et begreb, der hedder hjemmekundskab, og i de spørgsmål, som er med i kommissionens betænkning, er der tre steder omtalt familiekundskab, og to steder har man svaret fra ministerierne, at man har det med i læreruddannelsen; så står der et andet sted, at en del af det skal lægges hen under faget orientering, og ellers skal man altså tage emnet op under hjemmekundskab. Men jeg synes ikke, det er tilstrækkeligt præciseret, hvad det er, vi har brug for i forbindelse med denne debat. Det, der særlig skal lægges vægt på inden for faget hjemmekundskab, og hvor familiekundskab ellers skal placeres, er jo, at man med børnene drøfter forholdene i hjemmet, netop arbejdsdelingen, som der nu også har været talt om. Jeg er bange for, at hvis det ikke bliver mere præciseret i læseplanerne, glider det ud, for det skal jo helst stå på tryk, når man skal sende cirkulære og plan ud til skolerne, så det vil jeg meget bede ministeren om at være opmærksom på.

Så vil jeg gerne sige tak til statsministeren, som vil nedsætte denne komité i anledning af det internationale kvindeår, men jeg må måske lige føje et par bemærkninger til angående det spørgsmål, jeg tidligere har været fremme med. Jeg forstår, at der er meget delte meninger om ligestillingsrådet, især dets størrelse, og det kan man jo komme tilbage til. Men det, jeg mener man særlig skal lægge vægt på i forbindelse med omtalen af ligestillingsrådet, er, at vi ganske vist stadig væk vil have en række organisationer, der vil være opmærksom på de spørgsmål, vi her debatterer, men jeg tror, det har overmåde stor betydning, hvis vi skal få det rette udbytte af det store og påskønnelsesværdige kommissionsarbejde, at vi får et koordinerende organ. For det er da rigtigt, at kvindeorganisationerne kan blive ved at arbejde, og vi kan af og til tage ting op inde i folketinget, men der skal, som en af

talerne sagde, være nogle, der holder til ilden, og nogle, der holdes til ilden, og hvis vi får et sådant fællesorgan, vil det sige, at alle kvindeorganisationer og råd, der behandler disse spørgsmål, kan henvende sig til de mennesker, der sidder i det organ, for at få dem til at gøre noget ved de ting, der peges på, hvor der er diskriminering, ellers flyder det let ud, og man mangler altså et bestemt sted, der kan samle op. Jeg mener også, det betyder meget i det nordiske samarbejde, at vi får et bestemt sted, man kan henvende sig, når der er tale om de forskellige nordiske initiativer. Det er ikke nok, at vi har DKN, som har gjort et meget stort arbejde i årenes løb, det betyder meget mere, at vi får dette hævet op også på folketings- og regeringsplan, som de har det i andre lande. Så det vil jeg endnu en gang gerne slå et slag for.

Honoré (KrF):

Det er glædeligt, at den undertrykkelse af kvinder, som er årtusinder gammel, er blevet brudt i en række vesteuropæiske og andre lande, og at der er kommet en udvikling, som har ført langt i retning af større lighed i samfundet også mellem mænd og kvinder.

Her indtager Danmark vel en stilling som et forbillede for en række sydeuropæiske og afroasiatiske lande. Jeg tror ikke, man udelukkende kan betragte socialistiske lande som et forbillede på dette område.

Men jeg tror, man skal passe på, at en rimelig udvikling ikke på et eller andet tidspunkt bliver overtaget af fanatikere, der ud fra en virkelighedsfjern ideologi — en lighedsideologi i dette tilfælde, men det kunne jo også have været en frihedsideologi — vil vil lægge mennesker — og mennesker, som fra naturens side er forskellige — i spændetroje.

Jeg mener, at forslaget om et ligestillingsråd kan misbruges i en ideologisk forvrængnings tjeneste: dette ligestillingsråd kan betyde misbrug af et i grunden berettiget anliggende, og jeg har bl.a. hæftet mig ved det meget vanskelige i at afgrænse et sådant råds kommissorium, for hvad er det i grunden for en lighed, man vil have frem?

En anden ting, jeg har hæftet mig ved, er dette råds sammensætning af personer, der i særlig grad har gjort sig gældende som

[Honoré.]

engageret i samfundsmæssige spørgsmål med særligt henblik på kønsrolleproblematikken. Hvem er det i grunden? Det er jo ikke hjemmearbejdende husmødre, det er nok fortrinsvis akademisk uddannede kvinder af venstrefløjssocialistisk observans; jeg siger overvejende, selvfølgelig ikke udelukkende. Men jeg tror, at dette råd på grund af sin sammensætning vil give de venstrefløjssocialistiske grupper yderligere magt. Hvori skal denne magt bestå? Den skal bestå, som der står i betænkningen på side 90, sp. 2, i, at man vil have en massiv påvirkningsproces. Der skal opbygges et apparat, som kan styre en langsigtet påvirkningsproces, som rettes mod hele befolkningen, og man vil eksperimenterere med informations- og propagandavirksomhed osv., det skal alle medier stilles til rådighed for. Jeg mener altså, at med disse bestemmelser er det, man sigter på, i virkeligheden et råd for indoktrinering, som uhyre let vil få politisk slagside.

Det kom også frem i fru Hanne Reintofts indlæg, der jo tydeligt gik på, at det dybeste perspektiv i en sådan kamp må være selve klassekampen: kvindekamp er klassekamp, det vil sige, at man ved hjælp af denne problematik vil indoktrinere socialistiske problemstillinger og anbefale socialistiske, kommunistiske løsninger.

Dybere set aktualiserer hele denne sag et meget, meget stort og vanskeligt spørgsmål, som vi slet ikke er kommet til ende med, nemlig hvad vi vil stille op med vort kønslige særpræg. Det synes mig, som om der bag lighedsideologien, altså med tryk på lighedsideologien, ligger et ønske om ikke blot at reducere, men måske ligefrem afskaffe det særpræg af psykologisk og social art, der er opbygget omkring de enkelte køns fysiologiske beskaffenhed; altså, psykologisk og socialt skal mænd og kvinder ikke være forskellige, der skal blot være en fysiologisk forskel.

Jeg stiller spørgsmålet, om konsekvensen heraf ikke må være en ligestilling — og en ligestilling, der skal fremmes af samfundet — en ligestilling også af de forskellige former for seksualitet: homoseksualitet, biseksualitet og heteroseksualitet. En sådan ligestilling, efter min mening naturstridig ligestilling, ville endvidere være i strid med en ud-

bredt målsætning, der går ud på at styrke ægteskabets og familiens stilling.

Formanden: [henvendt til en fotograf i presseløgen].

Jeg vil gerne undtagelsesvis minde om, at fotografen overskrider sine rettigheder i folketinget.

Statsministeren (Poul Hartling):

Det ærede medlem fru Kirsten Jacobsen mente, at debatten var overflødig, var pjattet og var en afledningsmanøvre. Jeg lagde mærke til, at fru Kirsten Jacobsen sagde, at sådanne debatter som kvindesagen her og indoktrineringensdebatten forleden kun kan betragtes som afledningsmanøvrer. Hvis ikke min hukommelse bedrager mig, førte vi debatten forleden dag på grundlag af en forespørgsel fra fremskridtspartiet, og derfor var det måske lidt ejendommeligt at høre et så kraftigt angreb på fremskridtspartiet fra et af dets medlemmer.

Må jeg sige, at jeg er ikke enig med fru Kirsten Jacobsen: jeg mener, at kvindekommisionens arbejde er et godt arbejde, det er værdifuldt, det skal nok vise sig gennem årene, at det er værdifuldt også at vende tilbage til, og jeg mener også, det er værd at drøfte i folketingssalen.

Derimod er jeg enig med det ærede medlem fru Ritt Bjerregaard i, at tidspunktet måske ikke er det mest velvalgte, og det skyldes jo, at de ærede forespørgere måske ikke alene har stillet forespørgslen — det er i hvert fald mit indtryk — ud fra ønsket om at få svar, men også ud fra ønsket om at komme først eller i hvert fald om at komme før andre. Men det kan ikke undgå at få mig til at sige, at det havde været lykkeligere, om vi havde ventet lidt med debatten.

Men den er her, og det er ikke regeringens opgave ikke at deltage i den eller at hindre den — det er vi for øvrigt slet ikke i stand til — og derfor har jeg glædet mig over de mange bemærkninger, som kom, som jeg kunne være enig i. Jeg skal ikke tage stilling til dem alle sammen, men blot sige, at mange af de forslag, der er fremført, eller understregninger af de forslag, der står i kommissionsbetænkningen, er understregninger og forslag, som regeringen naturligvis følger og tager op. Der er nogle af dem, der hænger

[Statsministeren.]

sammen med mange andre forhold end forholdet mellem mand og kvinde, hænger sammen med økonomiske overvejelser, sociale begreber osv. Der er nogle af forslagene, som jeg har en mere negativ stilling til, og hvorom jeg må sige, at begrundelsen for, at man ikke følger dem, ikke er, at man vil stille kvinden ringere end manden, men somme tider tværtimod, idet man nok kan sige om nogle af de forslag, som er stillet, at de vil give en ringere valgfrihed, og jeg mener, det også må være vigtigt, at man giver en stor valgfrihed — det er der også ordførere der har været inde på — sådan at de kvinder, der ønsker at forme deres liv på én måde, f.eks. i et hjem, og de, der ønsker at forme det på en anden måde, med aktiv deltagelse på alle måder i et udadventt liv, stilles frit og selv kan bestemme deres livsmønstre.

Der er andre forslag, som jeg har en udpræget positiv indstilling til; jeg kan nævne fra fru Ritt Bjerregaards indlæg det, hun nævnte om en fleksibel indstilling til deltid og flextid. Det stiller jeg mig absolut positivt til; det er også nævnt af andre.

Der blev stillet et spørgsmål om, hvor langt indenrigsministeren var kommet med hensyn til forebyggende cancerundersøgelser, og jeg kan svare, at indenrigsministeren på baggrund af de erfaringer, som forsøgsordninger har givet i København, i Københavns amt og i Storstrømsamtet — og de foreligger jo først nu — arbejder med et forslag fra medicinaldirektøren om under sygehusvæsenet at give 40-årige kvinder mulighed for forebyggende cancerundersøgelser. Arbejdet er ikke tilendebragt; jeg mener at vide, at Amtsrådsforeningen stiller sig positivt over for forslaget, og vi mener, det er den vej, vi kan følge.

Det forslag, som fru Mette Madsen understregede, om en årlig konference indkaldt af Danske Kvinders Nationalraad, mener jeg er et forslag, der er værd at overveje. Det stiller jeg mig positivt til.

Fru Grethe Philip sagde, at man i det radikale venstre lagde vægt på uddannelsesproblemerne. Det vil vi i al beskedenhed også lægge vægt på i andre partier og er glade for, at vi er enige med det radikale venstre på det punkt. Også dér blev nævnt deltid-

problemet, som jeg altså personlig absolut er positiv over for.

Fru Hanne Reintoft, som også understregede det saglige og gode materiale i kommissionsbetænkningen, brugte udtrykket, at kvinden er direkte undertrykt i vort samfund. Jeg mener ikke, at den påstand kan gælde som en almen regel; enten må fru Hanne Reintoft ikke kende andre samfund, eller også må hun ikke kende vores samfund, når hun siger sådan. I hvert fald vil jeg have lov til i al stilfærdighed at sige, at fru Hanne Reintoft ikke selv virker direkte undertrykt, når hun fremfører sine tankegange.

Derimod er jeg enig med fru Hanne Reintoft i en af de andre ting, hun sagde, nemlig at ligemageri ikke er det samme som ligestilling, og at det er en uret at skabe lige regler for ulige mennesker, idet hun appellerede til mine begrebsdannelser og filosofiske overvejelser. Jeg vil gerne sige, at jeg er ganske enig med fru Hanne Reintoft i, at en helt formel ligestilling — og det gælder ikke bare på dette område, men på alle områder — ikke uden videre er en reel ligestilling, men tværtimod kan føre til en meget stor forskelsbehandling. Disse overvejelser fører jo også til, at det mål, vi gerne vil nå — og jeg tror ikke, vi er så uenige om det mål, jeg tror slet ikke, man skal prøve på at lave forskelle dér — det nås ikke alene ad lovgivningens vej; det er ikke et spørgsmål om paragraffer og regler, det er et spørgsmål om grundindstilling og mentalitet, om respekt for mennesker.

Der er blevet spurgt om midler også i forbindelse med det internationale og FN's kvindeår. Må jeg i den forbindelse nævne, at Nordisk Kulturfond på sit møde, der sluttede for et par dage siden, på forslag af styrelsens formand har drøftet, om man skulle hensætte et større beløb til fællesnordiske arrangementer i anledning af det internationale kvindeår. Man havde en lang diskussion om det, og jeg kan meddele, at man afstod fra at reservere et bestemt beløb, men man besluttede at meddele de centrale kvindeorganisationer i de nordiske lande, at fonden vil være velvilligt indstillet over for ansøgninger om arrangementer af nordisk karakter inden for fondens virksomhedsområde i denne forbindelse, og man vil også gerne med henblik på, at organisationerne kunne overveje dette tilbud, stille midler til

[Statsministeren.]

rådighed for, at man kunne mødes til at udforme eventuelle forslag.

Flere af de ærede ordførere har spurgt om regeringens stilling til det forslag, der fremkommer i den sidste betænkning om et ligestillingsorgan. Jeg kan gentage, hvad jeg sagde allerede ved indledningen til debatten, at regeringen mener, det rigtigste vil være at afvente de udtalelser, som skal fremkomme fra de forskellige berørte instanser. Vi har foreløbig hørt fra 4 af ministerierne, men mangler altså nogle, og det omfatter også andre grene af det danske samfundsliv end bare ministerierne. Vi mener, man må afvente det, før der kan tages stilling til, hvilke videre skridt der bør tages for at følge kvindekommisionens arbejde op. Jeg kan ikke se, at der er påvist påtrængende opgaver eller problemer, der kræver umiddelbar løsning ad lovgivningsvejen eller gennem administrative foranstaltninger. Kvindekommisionen har arbejdet i næsten 10 år; det må være rigtigt, at man har så god tid også, at man kan vente endnu nogle få uger for at få de svar, man har bedt om.

Men der er også et andet hensyn, jeg gerne vil nævne: jeg vil altså afvente de svar, vi har bedt om, men jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg personlig ser med stor skepsis på et stort organ med sekretariat, fordi bureaukratiske og administrative forskrifter, papirer, dokumenter osv. måske ikke umiddelbart fremmer arbejdet for at skabe mere ligestillede betingelser for de to køn.

Jeg er mere åben over for andre løsninger, som kan være mere praktiske, mere effektive, og jeg fremhæver igen den idé om en årlig konference, fru Mette Madsen nævnedes som noget, jeg synes kunne være nyttigt at overveje. Men jeg siger igen: regeringen har ikke låst sig fast og har ikke taget endelig stilling. Vi afventer de svar, som vi selv har bedt om, og som vi mener det er nødvendigt at vente på.

Formanden:

Jeg skal her afbryde forhandlingen og udsætte mødet. Det genoptages i dag kl. 14.

Mødet udsat kl. 12.39.

Mødet genoptaget kl. 14.00.

Forhandlingen genoptoges.

Ordføreren for forespørgerne (Ebba Strange) (SF):

Det var meget lidt konkret, vi fik ud af denne første omgang af debatten. Det var meget få løfter, der blev givet os, og det kan vi kun beklage. Vi fik fra flere sider at vide, at tidspunktet ikke var velvalgt. Så ved jeg ikke rigtig, hvornår det er velvalgt. Kvinderne er i en presset situation netop i dag, kommisionens betænkning er kommet, vi har brug for at få noget at vide om, hvordan udviklingen vil gå fremover. Jeg mener, tidspunktet er velvalgt. Og når vi så får påduttet, at det er et spørgsmål om at komme først, ved jeg ikke rigtig, hvad statsministeren mener med det. Det, det har drejet sig om, er at få rejst en kvindedebat her i dag.

Vi har ikke fået nogen løfter. Vi har fået at vide, at alle er enige i, at uddannelsesproblemet er et af de meget store problemer, men vi har ikke fået andet at vide, end at det er man altså klar over. Jeg spurgte helt konkret, om man var indstillet på at gøre noget specielt for de voksne mennesker, der var gået ud efter kun 7 års skolegang. Det er man altså ikke indstillet på. Man vil køre videre med det forslag til fritidslov, som man har fremsat, og så ved vi godt, hvem det er, der ikke kommer til efteruddannelse. Det er de dårligst stillede, og det er de dårligst stillede kvinder.

Vi fik ikke noget løfte om penge, heller ikke i forbindelse med det internationale kvindeår. Der har været afholdt møder af samtlige kvindeorganisationer her i landet, og alle kvindeorganisationerne har kunnet blive enige om at sende et brev til statsministeren, hvori man beder om nogle tilsagn. Kvindegrupper på tværs af klasse og alder og alt muligt har kunnet blive enige, men deres ønsker kan tilsyneladende ikke imødekommes.

Der er ikke i salen noget flertal for at nedsætte et ligeretsråd. Vi vil ikke stille noget dagsordensforslag om det, for vi kan skønne, at der ikke bliver flertal for det, men vi skal love statsministeren, at vi vil vende tilbage til forslaget. Statsministeren har sagt, at han vil afvente, hvad ministe-

[Ebba Strange.]

rierne svarer på betænkningen. Når de svar foreligger, vil vi vende tilbage til sagen, og hvis vi synes, det varer for længe, vil vi vende tilbage forinden.

Statsministeren talte om holdninger og indstillinger. Jeg er fuldstændig klar over, at denne sag i meget høj grad drejer sig om holdninger og indstillinger, men den drejer sig også om praktiske handlinger.

Fru Karen Thurøe Hansen hæftede sig også ved uddannelsesspørgsmålet og sagde, at det burde være en frivillig sag, om kvinder ville uddannes eller ej. Det drejede sig om kvindernes vilje til uddannelse. Vilje er jo ikke altid nok, der skal også økonomi til, og når man ser på regeringens forslag om afløsning af statsgaranterede lån med banklån, afløsning af stipendier med lån, bortfald eller afløsning af børnepenge og uddannelsesstøtte til de 16—18-årige med en ungdomsydelse og ved, at det alt sammen er spareforslag, så er jeg ikke spor i tvivl om, hvem det vil komme til at gå ud over. Det vil først og fremmest komme til at gå ud over de lavest lønnede, og i den gruppe vil det komme til at gå ud over pigerne. Så står vi igen med en gruppe piger uden uddannelse, men så kan det være, at der er nogen, der kan få husassistenter igen, det har det jo knebet med de sidste par år.

Til hr. Tønnesen, der havde et spørgsmål om kvinderne i erhvervslivet, vil jeg sige, at ifølge en af betænkningerne fremgår det, at 34 pct. af kvinderne og 57 pct. af mændene i dette land får en erhvervsuddannelse. Så der er altså forskel på det antal kvinder og det antal mænd, der får en erhvervsuddannelse. Vi ved også, hvilke grupper der ikke får erhvervsuddannelse, og det gælder både mænd og kvinder. Vi ved, at det er de økonomisk dårligst stillede, der ingen erhvervsuddannelse får, men må gå som ufaglært hele deres liv.

Det er også fra andre sider end statsministerens blevet bebrejdet os, at vi bragte arbejdsløshedssituationen ind og satte det i forbindelse med kvindernes erhvervsituation. Der er ingen her i salen i dag, der har svaret mig på det, jeg spurgte om: mener man, at det er lige så alvorligt, at kvinder bliver arbejdsløse? Mener man, at kvinderne har lige så meget ret til udearbejde, som

mændene har? Nu er det mest kvinder, der har været på talerstolen, og derfor var det også karakteristisk, at det var hr. Tønnesen, der tog nogle af disse ting op. Det er i øvrigt beklageligt, at denne debat i så høj grad er blevet en kvindedebat. Hr. Tønnesen sagde, at dette var en kvindedebat, som han egentlig ikke skulle blande sig i, men for mig at se er spørgsmålet om ligestilling mellem kønnene lige så meget en mandssag, for før vi får en egentlig ligestilling på det økonomiske område, på de erhvervsområder, på de uddannelsesmæssige områder, vil mændene ikke kunne opleve kvinderne som ligeværdige medarbejdere og medskabere af tilværelsen.

Hr. Tønnesen siger, at det er det fornemste job at være mor. Hvad så med jobbet at være far? Er det ikke lige så fornemt? Hvorfor er det ikke lige så vigtigt, at faderen passer sit farjob, som at moderen passer sit morjob? Det kunne jeg godt lide at få nogle svar på fra de mænd, der var her til stede. Jeg mener ikke, at kvinden, fordi hun har født, båret og ammet børnene, er mere skikket til at drage omsorg for dem resten af deres liv end manden eller andre mennesker for den sags skyld. Så tilføjede hr. Tønnesen, at desuden ville hun gerne deltage i det levende liv. Hvis det at passe barnet ikke er det levende liv, så ved jeg ikke rigtig, hvorfor det er det fornemste.

I den anledning synes jeg, det lød meget spændende med de bemærkninger, fru Ritt Bjerregaard kom med om de lovforslag, der ligger i Sverige, og jeg håber, vi kan få lejlighed til at se lidt mere på, hvad der ligger deri. Vi har fra SF's side været lidt skeptiske over for at udvide barselhvilen for kvinder ret meget i forhold til den, vi har i øjeblikket; vi ville hellere have 14 dages eller 4 ugers barselhvile for mænd. Man kunne på den måde få faderen lært op i faderrollen, sådan at arbejdet i hjemmet kunne blive mere ligeligt fordelt mellem kønnene. Vi vil meget gerne se på og arbejde videre med de forslag, der ligger fra Sverige. Det har hidtil herhjemme været mødt med megen skepsis. Det har det også været i dag. Man mener, det er kvinderne, der skal have barselhvilen. Jeg mener, at det med hensyn til ligestilling er vigtigt, at mændene også får lejlighed til at få fri, når de får et barn, hvad

[Ebba Strange.]

enten det er deres eget barn eller et adoptivbarn.

Fru Mette Madsen var også lidt afvisende over for debatten her og mente, at det var udtryk for mistillid til kvindeorganisationerne, at vi tog debatten op i folketinget. Jeg vil sige tværtimod. Jeg har meget stor respekt for det arbejde, der foregår ude i kvindeorganisationerne, i de faglige organisationer og i de kvindebevægelser, der findes, og i øjeblikket er jeg helt, helt overbevist om, at det er det vigtigste arbejde, der foregår dér. Men netop for at give disse grupper både i fagbevægelsen og i de andre organisationer en støtte synes jeg, det var rimeligt, at man også tog debatten her i folketinget. Det var ikke af mistillid til disse kvindegrupper, men tværtimod for at vise dem, at vi herindefra er interesseret i at støtte det arbejde, der foregår, for der er langt igen. Vi har set i det sidste års tid, hvor let man vender tilbage til traditionelle arbejdsmønstre og kønsmønstre, når arbejdslivet ikke har brug for den kvindelige arbejdskraft mere. Holdninger og indstillinger er noget, som det er meget svært at ændre på, og som det tager meget lang tid at ændre på.

Til fru Hanne Reintoft vil jeg sluttelig sige, at jeg og mit parti er fuldstændig klar over, at der er en meget, meget nøje sammenhæng mellem klassekampen og kvidekampen, at kvinderne i arbejderklassen naturligvis ikke bliver ligestillet, før vi får ophævet klasseskellene, men vi mener, at sideløbende med den almindelige klassekamp, den almindelige kamp for at skabe et samfund, der i højere grad bygger på solidaritet end på konkurrence, på fælles ejendomsret end på privat ejendomsret, er det vigtigt, at kvinderne kæmper for at øge deres rettigheder, deres ligestilling, i det samfund, som mændene har skabt for os.

Ritt Bjerregaard (S):

I statsministerens første indlæg blev det nævnt, at regeringen nu havde besluttet at nedsætte en komité i anledning af det internationale kvindeår. Det var en positiv handling fra regeringens side, og den siger jeg tak for, idet jeg går ud fra, at det også betyder, at der vil være den nødvendige økonomiske støtte til denne komités arbejde.

I sit andet indlæg nævnte statsministeren bredt de forslag, der var fremkommet under debatten, og også at regeringen ville tage flere af disse forslag op. Det vil socialdemokratiet følge med stor interesse. Vi erkender vanskeligheden ved i dag at gå ind i en nøjere overvejelse af hvert enkelt, men vi er glade for allerede nu at kunne konstatere statsministerens positive holdning til deltid og flexetid inden for den offentlige sektor, og vi afventer med en vis utålmodighed indenrigsministerens udspil om en folkeundersøgelse af kvinder til forebyggelse af cancer.

Statsministeren var også i sit svar inde på den høringsprocedure, som statsministeren har gennemført i forbindelse med betænkningen. Socialdemokratiet finder en sådan unødvendig og er derfor interesseret i at få afstukket nogle tidsrammer. Jeg forstod på statsministerens svar til fru Ebba Strange, at det kun drejede sig om nogle uger, og at regeringen, hvis der ikke sker ting, der er denne debat uvedkommende, i det nye år vil være klar med konkrete initiativer.

Så vil jeg godt takke fru Ebba Strange for de positive bemærkninger i forbindelse med de svenske forslag; det vil vi vende tilbage til mere konkret.

Fru Mette Madsen mente, at en årlig konference om ligestillingspørgsmål, arrangeret af Danske Kvinders Nationalraad, kunne erstatte et ligestillingsråd. Det mener socialdemokratiet ikke. Vi finder, at Danske Kvinders Nationalraad allerede på nuværende tidspunkt vil kunne indbyde til sådanne konferencer, og at kvindekommisionens flertal tydeligvis har ønsket noget andet. Vi afventer derfor regeringens overvejelser om denne helt konkrete sag. Socialdemokratiet mener, at et ligestillingsråd er nødvendigt.

Mette Madsen (V):

Det, der er gået som den røde tråd igennem denne debat om ligestilling, er jo, at vi er nået langt, men at der mangler meget endnu.

Jeg vil lige rette et par ting. Fru Ebba Strange var inde på før, at jeg havde haft mistillid til debatten. Her bliver der blandet to ting sammen. Jeg sagde om debatten, at jeg ville gerne have afventet høringsssvarene. Det er selve det store ligestillingsråd, jeg er lidt eller rettere sagt meget skeptisk over for.

I debatten har vi talt om de ting, der endnu

[Mette Madsen.]

mangler, og hver af ordførerne har trukket de ting frem, som har ligget dem mest på sinde. Fru Ritt Bjerregaard udtrykte ønske om flexetid og deltid. Det er jeg også varm tilhænger af, også for mændenes vedkommende.

Endvidere nævnte fru Ritt Bjerregaard cancerundersøgelsen. Den har jeg også imødeset længe. Når jeg ikke har presset på med den, er det, fordi jeg mente, at vi skulle være sikre på, at metoden var 100 pct. sikker, da den i modsat fald kunne få frygtelig negative konsekvenser, blive en sovepude.

Fru Grethe Philip talte om det, der er kernepunktet i hele problemet om ligestillingen, nemlig uddannelsen. Det er klart, at vi alle sammen arbejder for, at piger kan få samme muligheder som drenge, men vi må også arbejde for, at piger i de fjernere egne af landet får samme muligheder som de piger, der bor omkring hovedstadsområdet og i de store byer.

Endvidere nævnte fru Grethe Philip, at skolebøgerne burde moderniseres, så de kunne tilgodese alsidighedskravet. Det er også noget af det, jeg har taget som en positiv ting. Vi skal have andre ting med i skolebøgerne end de gamle miljøschildringer, hvor der står: „Far læser. Mor syr.“

Der har også været talt meget om forsørgerbegrebet, og det er også en af de ting, jeg ønsker ændret. Også på skattelovgivningens område er der ting endnu, men her vil jeg sige, at kvindens skattemæssige problemer også tit i høj grad er mandens problemer.

Det er alt sammen ting, som kan rettes ved lovgivning, men som det står i betænkningen, er det i endnu højere grad holdningen, det drejer sig om at få ændret. Jeg vil gerne citere et lille stykke af kapitel 10, side 89, i betænkningen, hvor der står:

„Men som det fremgår af foranstående, er en formindskelse eller endog fuldstændig fjernelse af de formelle uligheder mellem de to køn ikke ensbetydende med en formindskelse eller fjernelse af den reelle ulighed.

Denne hænger dybest set sammen med sociale og kulturelle forhold, som ikke umiddelbart kan påvirkes gennem lovgivning eller ad retlig vej. Selv vidtrækkende lovændringer og ændringer af praksis i overensstemmelse med de forslag, der fremsættes i kommissionens udvalgsbetænkninger, vil ikke have de tilsigtede virkninger, medmindre der sker tilsvarende ændringer i individuelle holdninger og adfærdsmønstre.“

Det er jo noget, vi alle sammen må hjælpe til med, vi må aldrig nogen sinde blive trætte af at ruske i den gamle vanetænkning i hjemmene, i skolen. Det er desværre ikke noget, vi alt sammen kan rette ved at give love om det. Vi kan ikke lovgive om, at en husfar ikke derhjemme må sige „dit køkken og mit hobbyværksted“. Men jeg er sikker på, at det er ting, der rettes af sig selv. Efterhånden som kvinderne får bedre uddannelser, kommer mere ud på arbejdsmarkedet, får udejob, vil husfaderen i samme stigende takt tage del i arbejdet i hjemmet.

Der er også talt om politisk virksomhed. Det kan vi jo heller ikke lovgive om fra folketinget, det må være den enkelte politiske forening, der i sine vedtægter får bestemmelser om, eventuelt at der skal opstilles lige så mange kvinder som mænd. Men her vil jeg sige, at hvis vi vil ruske op i den vanetænkning med, at det altid er mændene, der har flertallet på opstillingslisterne, må vi også gå til generalforsamlinger og opstillingsmøder. Det kan ikke nytte at tro, at det hele går af sig selv, hvis vi bliver siddende derhjemme.

Jeg vil gerne til slut takke statsministeren for løftet om at sætte initiativer i gang i anledning af det internationale kvindeår. Jeg glæder mig til at se de forhåbentlig mange og positive resultater, der kan komme ud af dette kvindeår, ikke bare her, men også i de øvrige FN-lande.

Grethe Philip (RV):

Fremskridtspartiets ordfører, fru Kirsten Jacobsen, kritiserede med hævet stemme,

[Grethe Philip.]

tydeligt tilrettelagt med henblik på tv, at vi overhovedet i disse dage drøfter indoktrinering og kvindekommisionens betænkning. Hvis tv og radio bringer dette indslag, håber jeg, at de også vil medtage statsministerens oplysning om, at det netop var fremskridtspartiet, der ønskede en folketingsdebat om indoktrinering.

I øvrigt er jeg aldeles uenig i hele den holdning, der kom til udtryk både fra fru Kirsten Jacobsens og fru Birgit Busks side med hensyn til værdien af den debat, vi fører i dag. Det drejer sig jo ikke alene om kvinderne og kvindernes placering, men også i allerhøjeste grad om hele livet inden for familien, om ansvarsdeling og arbejdsdeling mellem mand og hustru.

Hr. Tønnesen kaldte det kvindernes dag; deri lå vel også, at det var kvindernes debat, og han gjorde næsten undskyldning for, at han som mand blandede sig i koret. Jeg synes tværtimod, det var glædeligt, at det ikke udelukkende var et kvindepanel, der stod heroppe, for som jeg sagde før, er det spørgsmål, der drejer sig ikke bare om kvinderne, men i allerhøjeste grad også om noget, der spiller en rolle for mændene.

Jeg vil gerne takke statsministeren for den oplysning, vi fik om, at der nu ned sættes en komité til at tage initiativer i anledning af kvindeåret 1975. Så ser vi med forventning frem til, hvad der kommer ud af det.

I øvrigt følte jeg, at statsministeren havde en venlig holdning over for de ting, der blev rejst her, men samtidig måske også ind imellem var lidt vag og henholdende og i hvert fald i nogen grad nøjedes med at sige, at han var positiv over for nogle af de ting, der var fremme, og negativ over for andre ting uden at gå så meget i dybden med de enkelte ting, der havde været fremme, som vi egentlig plejer at gøre herinde. Derfor vil jeg stille statsministeren det helt direkte spørgsmål: vil statsministeren foranledige, at såvel folketing som Danske Kvinders Nationalraad løbende bliver holdt à jour med de drøftelser, der foregår i EF og i EF's udvalg om kvindernes placering? Jeg føler, at vi mangler noget på det område, og håber, at det vil kunne gøres bedre i fremtiden.

Det lykkedes mig ikke helt at få fat på, hvilket konkret initiativ statsministeren vil

tage ved det kommende møde i EF med henblik på en drøftelse af kvindernes stilling, eventuelt ved en konference, et seminar, eller hvad der kan være tale om. Jeg vil være glad, hvis statsministeren vil præcisere sine tanker lidt mere her i et svarindlæg.

I øvrigt kan jeg ikke lade være at komme med en enkelt bemærkning om statsministerens svar på det, der blev draget frem af fru Ebba Strange allerede i de første indledende bemærkninger om de problemer, som den øjeblikkelige beskæftigelsessituation rejser for kvinderne. Det skal naturligvis ikke i dag være en debat om arbejdsløshed og beskæftigelse, det er jeg helt indforstået med, og jeg har heller ikke i mit første indlæg ønsket at dreje debatten derhen. Men når det fra statsministerens side næsten kategorisk afvises, at der er en forbindelse mellem disse ting, så bliver jeg betænkelig, og så kan jeg ikke lade være at tænke på, at nu har vi igennem flere år meget omhyggeligt og grundigt og med diverse udvalg drøftet, hvad der ville ske arbejderne inden for byggefagene, fordi vi alle ved, at det er et område, hvor beskæftigelsen i de kommende år vil blive lavere, end den var i de tidligere år, og vi har været meget optaget af, at den gruppe mennesker — og det er jo mænd — som har været beskæftiget inden for disse områder, på den bedst mulige måde både for dem selv og for samfundet skulle blive overført til andre dele af arbejdsmarkedet. Jeg synes, man savner en tilsvarende interesse for, hvad der vil ske med alle de mange kvinder, der, så vidt man kan se, over en noget længere årrække ikke vil kunne beskæftiges inden for nogle af deres hovedområder. Jeg tænker specielt på tekstil- og beklædningsindustrien.

Jeg skal ikke her komme med lange prognoser om; hvordan udviklingen går, men der er dog mange tegn i sol og måne på, at vi netop på de områder i de kommende år vil blive udsat for en overordentlig kraftig konkurrence fra andre dele af verden. Det vil i ganske særlig grad gå ud over kvinder, fordi det nu engang er et kvindefag, og jeg synes, det i høj grad ville være på sin plads, om man på samme måde, som man har gjort det for byggearbejderne, overvejede, hvordan man bedst kan lede disse kvinder ind på andre områder af arbejdsmarkedet, og

[Grethe Philip.]

hvordan vi i det hele taget kan støtte dem på forskellig måde.

Inge Krogh (KrF):

Jeg kan også kun beklage, at det er blevet en kvindedag, hvor kvinderne har været ordførere. Det burde have været mændene. Det var ganske overraskende, at når man i går gik og talte om denne kvindedebat, så blev man mødt af et meget overbærende smil. Det var næsten lige meget, hvilken mand fra hvilket parti man talte med, så var det, som om man ikke rigtig kunne tage det alvorligt, og det er faktisk dødsensalvorligt.

Men der er en ting, som jeg synes man gang på gang glemmer her, og det er børnene. Der bliver hele tiden talt om kvinderne og kvindernes ret til arbejde; der mangler en betoning af, at det først og fremmest er børnene, vi må tage hensyn til, og at der her må en holdningsændring til hos mændene. Der er talt meget om holdningsændring, og jeg tror, at netop mændenes holdning til at overtage kvindearbejde i hjemmet er meget vigtig. Derfor vil jeg henstille, at vi ikke får det meget store råd af eksperter, som der er tale om, men et mindre råd. Holdningsændringerne skal begynde i befolkningen, og den skal have et mindre sted, hvor den kan henvende sig for at få hjælp og rådgivning til at føre de ting frem, som den mener tjener kvindens og børnenes vel.

Flygaard (DR):

Retsforbundet har ikke haft mulighed for at sende en kvinde op i debatten i dag, ellers havde vi måske også gjort det. Jeg vil da gerne spørge, om denne debat just er udtryk for en ligestilling, om det er tilfældigt, at det er kvinder, der har været ordførere for de enkelte partier.

Dernæst vil jeg til fru Ebba Strange sige, at selvfølgelig kan man da pege på en række forhold, der kan kritiseres, en række forhold, der ikke er blevet tilfredsstillende løst efter det pågældende medlems og partis opfattelse, men jeg synes alligevel, at der i for høj grad er gået en negativ tone igennem de synspunkter, der er kommet til udtryk; man har i mindre omfang hæftet sig ved det positive, der trods alt har været at anføre om

den udvikling, der har fundet sted igennem de sidste 50, 75, måske 100 år.

Jeg skal dernæst konkret besvare nogle af de spørgsmål, som fru Ebba Strange har stillet, og som hun ikke mente hun havde fået svar på.

Med hensyn til fritidsundervisningen vil jeg gerne give det generelle svar, at det er min opfattelse, at alle skal have adgang til som voksne at få den uddannelse, de er kommet til at mangle, fordi de ikke har fået en tilstrækkelig uddannelse i folkeskolen eller på gymnasieniveau. Derved tror jeg i høj grad man er med til at fjerne generationskløften.

Jeg ved også godt, at der endnu er skolebøger, der ikke behandler mænd og kvinder ens, eller skal vi sige behandler dem, som de måske burde behandles, men så må vi i fællesskab prøve på at få dette løst og på-pege konkrete forhold, hvor man synes der er noget galt. Det er udtryk for noget langt mere positivt end bare at anføre en række negative synspunkter.

Jeg vil også gerne komme med et par bemærkninger omkring socialrådgiveruddannelsen. Nu er der ingen tvivl om, at der i dag er en række ledige socialrådgivere. Man kan rejse det spørgsmål, hvorfor der netop inden for denne sektor er en forholdsvis stor ledighed. Det er mig bekendt, at en række større kommuner nærer en vis betænkelighed ved at ansætte socialrådgivere, og man kan også spørge, om det måske hænger sammen med, at de studerende i et vist omfang har mulighed for at øve indflydelse på det niveau, som socialrådgiveruddannelsen kommer til at stå for. Man kan spørge, om det er et formål i sig selv at uddanne socialrådgivere.

Med hensyn til spørgsmålet om et ligestillingsråd vil jeg sige, at jeg mener slet ikke, fru Ebba Strange umiddelbart kan drage den slutning, at der ikke er flertal for et ligestillingsråd. Jeg mener, det er alt for hurtigt, alt for kvikt, at konstatere, at det vil man altså heller ikke være med til. Jeg får en fornemmelse af, at det måske er andre synspunkter, andre formål, man har forfulgt i denne debat.

Om beskæftigelsen dette: jeg vil advare imod, at man gør det til et spørgsmål om et mands- eller et kvindeproblem. Det er først og fremmest et samfundsproblem, som

[Flygaard.]

man skal se at få løst. Jeg tror, man skader sagen ved at dele problematikken op, som sket er.

Vi er fra retsforbundets side tilhængere af, at man får løst problemerne omkring flexetid. Vi ser også meget gerne, at man får klaret cancerproblemet.

Så skal jeg til sidst komme med et par bemærkninger om lavtlønsproblematikken og ligelønsproblematikken.

Ser man på kvindernes stilling her, indrømmer jeg da, at det både kan være et spørgsmål om ligeløn og et spørgsmål om lavtløn. Erfaringen har den ene gang efter den anden vist, at man ikke kan løse et lavtlønsproblem over arbejdsmarkedet, fordi den enkelte altid vil blive aflønnet i forhold til, hvad han eller hun er værd. Men hvis det er et spørgsmål om at give lige løn til mænd og kvinder, vil jeg da gerne i den aktuelle situation pege på, at hvis kvinden hidtil har fået for lidt i løn, fordi hun har været kvinde, kan man i hvert fald i den foreliggende situation godt forhøje kvindelønnen på de områder, hvor de efter deres indsats får for lille en løn, uden at det af den grund får den følge, at der kommer en lønglidning på det pågældende område.

(Kort bemærkning).

Ordføreren for forespørgerne (Ebba Strange)
(SF):

Nu har jeg kun en kort bemærkning, ellers var der mange ting, vi kunne give os til at diskutere videre, hr. Flygaard og jeg.

Det, jeg lige vil svare på, er det med, at jeg ikke har hæftet mig ved det positive i den udvikling, der er sket. En af grundene til, at vi har rejst debatten i dag, er måske netop, at vi alle sammen fornemmede, at vi var i gang med en positiv udvikling i 1960'erne med hensyn til ligeret og ligestilling med hensyn til kvinders deltagelse i erhvervs- livet, med hensyn til oprettelse af daginstitutioner osv. Vi syntes egentlig, det gik så godt, at vi var ved at tro, at der måske ikke var så forfærdelig langt igen, før vi havde ligestillingen, indtil det gik op for os ved det tilbageslag, der nu er kommet på alle de områder, jeg har nævnt, at det i virkeligheden kun var den almindelige økonomiske højkonjunktur, der havde gavnet

kvinderne i denne periode, ligesom den gav- nede andre grupper i befolkningen. Af det egentlige og det centrale var der meget til- bage endnu, derfor rejste jeg debatten i dag, og derfor har vi stort set hæftet os ved det, der mangler. Vi har heller ikke tid til her at holde lange foredrag om, hvor godt vi har det.

Statsministeren (Poul Hartling):

Anden runde giver mig kun anledning til ganske få bemærkninger. For det første med hensyn til ligestillingsrådet og den hørings- procedure, som både fru Ritt Bjerregaard og fru Ebba Strange beskæftigede sig med. Fru Ebba Strange sagde, at når svarene foreligger, vil SF vende tilbage til sagen. Det er SF naturligvis velkommen til, men det behøver SF ikke at gøre, for det gør vi selv. Vi har spurgt ministerierne, straks efter at kommissionens betænkning forelå. Vi har fået svar fra 4 ministerier, vi har i midten af november rykket for at få svar fra de øvrige, og når sagen er oplyst, vil regeringen gå videre med den.

Må jeg sige videre, at når fru Grethe Philip finder, at jeg for kategorisk har afvist, at de problemer, vi her drøfter, også har noget at gøre med den arbejdsløshed, som findes også blandt kvindelige arbejdere, er det nok en misforståelse. Jeg har ikke sagt, at der ikke var nogen forbindelse. Det, jeg vendte mig imod i begyndelsen af debatten, var for det første, at man ville prøve at dreje debatten — sådan forstod jeg de første bemærk- ninger — så den i højere grad blev en arbejds- løshedsdebat. Jeg tror, at folketinget, når det har et bestemt spørgsmål til debat, bør samle sig om det, og det er jo nok muligt, at partierne ville have sat andre ordfø- rere eller måske flere ordførere til — det er også muligt, at regeringen ville have haft brug for, at andre ministre svarede end jeg — hvis vi skulle have drøftet arbejdsløshed, og hvad man kan gøre for at afhjælpe den.

Det, som jeg især vendte mig imod, var, at fru Ebba Strange, så vidt jeg hørte, i begyndelsen meget voldsomt stillede spørgs- mål på en måde, som jeg fandt var en tilsnig- else. „Er statsministeren af den opfattelse?“ „Skal det betyde, at statsministeren i virke- ligheden mener, at en kvinde hellere skal være i hjemmet?“ og sådan noget. Den slags spørgsmål, „om man i virkeligheden mener“,

[Statsministeren.]

er efter min mening ledende, og det var dem, jeg afviste så kategorisk.

For at gøre det tydeligt vil jeg gerne sige videre, når nu fru Ebba Strange siger, at hun ikke har fået noget svar på, om det er lige så alvorligt, at kvinder bliver arbejdsløse som mænd, at det forekommer mig at være lidt af et meningsløst spørgsmål. Jeg vil da gerne sige meget tydeligt og klart, at arbejdsløshed er en ulykke, og det er da oplagt og selvfølgelig, at man ikke kan gøre forskel og sige, at det ikke er så stor en ulykke, hvis det er en kvinde, som hvis det er en mand. Arbejdsløshed er en ulykke, hvem det så rammer. At der er individuelle forskelle, er noget andet, men der er ikke kønsforskelle her, det er i hvert fald ikke min opfattelse, og det vil jeg ikke have skudt i skoene.

Men det, man så videre spørger om, og det gjorde fru Grethe Philip også, er, om man ikke vil være med til at overveje situationen med arbejdsløsheden blandt kvinder. Dertil vil jeg gerne sige meget tydeligt, at det har vi ikke afvist, og i de drøftelser, der har været om beskæftigelsesarbejder, om-skoling, og hvad man ellers kan gøre, har vi da taget med i overvejelserne, at der også er stor nød blandt kvinder, som er blevet arbejdsløse, som har mistet et job, måske for lang tid, fordi virksomhederne er gået ned, et job, som de har baseret deres økonomi på.

Fru Grethe Philip spurgte, om jeg ville foranledige, at folketinget og kvindeorganisationerne løbende blev underrettet om, hvad der foregik i EF og i EFs udvalg. Det har jeg ikke haft mulighed for at undersøge, sådan at jeg kan svare meget konkret på det, men jeg mener at vide, at hvad der foregår i EF og i EFs udvalg, bliver folketinget meget nøje underrettet om, dels i dynger af papirer og skriftligt materiale, som man kan opsøge, hvis man har energi og kræfter til det, dels i markedsudvalget, hvor folk holder sig underrettet om det. Der er som bekendt en principbestemmelse i Romtraktatens artikel 119 om ligeløn mellem mænd og kvinder, og et direktivforslag har været drøftet, er jeg vidende om, i en arbejdsgruppe under Rådet. Vi har i Danmark drøftet det med arbejdsmarkedets parter, og

det forventes behandlet videre på et Rådsmøde, jeg tror i slutningen af december.

Der blev derefter spurgt om, hvad jeg ventede af konkrete resultater på topmødet. Her kommer jeg nok til at bedrøve både fru Grethe Philip, mig selv og andre med, at der næppe kommer nogle konkrete resultater ud af topmødet på dette område. Det tror jeg ikke man skal vente. Det, vi har gjort fra dansk side, er under det forberedende arbejde, hvor man har gennemgået udestående punkter, hvad man har haft fra tidligere topmøder osv., at pege på, at dette også var noget, som var til drøftelse, og at det var noget, vi lagde vægt på fra dansk side. Det er det, som er kommet frem i pressen. Men om det bliver en konkret del af det topmøde, som forventelig holdes i Paris den 9.-10. december — vi kan knap nok helt sige endnu, om der bliver noget konkret ud af det — er nok tvivlsomt.

(Kort bemærkning).

Grethe Philip (RV):

Jeg takker for statsministerens svar, og igen må jeg sige, at det føles, som om statsministeren har en meget venlig og positiv holdning over for disse ting, men at det måske en gang imellem kan knibe med at få det tilstrækkeligt konkretiseret.

Jeg skal ikke gøre mere ud af spørgsmålet om orienteringen om EF i markedsudvalget. Jeg kan kun sige, at det er min bestemte overbevisning, at man i markedsudvalget ikke er tilstrækkelig orienteret om, hvad der i fællesmarkedet drøftes omkring kvindernes placering. Jeg vil nøjes med i denne omgang at bede statsministeren drøfte dette med udenrigsministeren, sådan at det kan sikres i fremtiden.

Hermed sluttede forespørgslen.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om ændring af ligningsloven [af Erhard Jakobsen m. fl.]

(Lovforslag nr. 38. Fremsat 18/10 74).

Lovforslaget sattes til forhandling.